

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Bronislava Esterková

**Aktuální stav nářečí v Dolních Bojanovicích
na Hodonínsku**

Olomouc 2014

Vedoucí práce: Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Aktuální stav nářečí v Dolních Bojanovicích vypracovala samostatně a použila jen uvedené literatury.

V Olomouci dne 25. června 2014

Bronislava Esterková

Poděkování

Děkuji Mgr. Kamilu Kopeckému, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a poskytování cenných rad. Děkuji Mgr. Janě Kusé, Ph.D. za připomínky, všem informátorům a respondentům za ochotu a účast v průzkumu. Poděkování také patří mým přátelům a rodině za podporu po celou dobu studia.

Obsah

Úvod.....	6
1 Rozrůznění českého národního jazyka	7
1.1 Spisovné útvary českého jazyka.....	7
1.2 Nespisovné útvary českého jazyka.....	8
1.2.1 Interdialekt	9
1.3 Běžná mluva.....	12
1.4 Komunikační situace	13
2 Nářečí českého jazyka	14
2.1 Vznik a vývoj českých nářečí	15
2.2 Nářeční skupiny	16
2.2.1 Nářeční skupina česká v užším smyslu.....	16
2.2.2 Nářeční skupina středomoravská (hanácká)	17
2.2.3 Nářeční skupina slezská (lašská)	18
2.2.4 Nářeční skupina východomoravská	19
2.3 Charakteristika nářeční slovní zásoby.....	24
2.4 Česká dialektologie	24
3 Charakteristika obce Dolní Bojanovice.....	28
4 Cíle výzkumu.....	30
4.1 Hypotézy	30
5 Metodika práce	31
5.1 Výsledky úvodního výzkumu	31
5.2 Charakteristika respondentů.....	31
5.3 Metoda dotazníku.....	33
5.3.1 Dotazník pro nejmladší generaci	33
5.3.2 Dotazník pro starší 15 let.....	34
6 Dotazníkové šetření	35

6.1	Komentáře k úvodu dotazníku	35
6.1.1	Komentáře k jednotlivým položkám dotazníku pro nejmladší generaci	35
6.1.2	Komentáře k jednotlivým položkám dotazníku pro starší 15 let	42
6.2	Hláskoslovná charakteristika	46
6.3	Slovotvorná charakteristika	50
6.4	Morfologická charakteristika	52
6.5	Lexikální charakteristika	54
6.5.1	Komentáře k jednotlivým dialektismům	56
6.6	Platnost hypotéz	73
7	Výstupy pro pedagogickou praxi	75
8	Závěr	77
9	Seznam použité literatury	78
10	Seznam zkratk	82
11	Přílohy	84
	Anotace diplomové práce	85

Úvod

Problematiku dialektů, jejich ústup na jedné straně a přežívání starých jevů na straně druhé zkoumají etnografové i dialektologové. Ačkoliv byl vydán poslední díl Českého jazykového atlasu jakožto nejnovějšího uceleného přehledu nářeční situace u nás, vývoj nářečí samozřejmě neustal.

Autorka této diplomové práce pochází z jižní východomoravské nářeční oblasti, kde je ústup nářečí pomalejší než v jiných částech našeho jazykového území. Žije v Dolních Bojanovicích na Hodonínsku – v obci, v níž se stále udržuje živý folklor.

Cílem předkládané práce je zjistit aktuální stav nářečí v Dolních Bojanovicích. Zaměříme se na možné rozdíly ve výběru nářečních jazykových prostředků čtyřmi generačními skupinami. Také nás zajímá, jaké faktory působí na používání nářečí v běžné mluvě obyvatel této obce, zda mezi tyto vlivy patří i účast na folklorních akcích.

V teoretické části práce se zabýváme útvary národního jazyka – v první kapitole se zaměříme na jejich rozdělení, pozornost také věnujeme pojetí obecné češtiny ve vztahu k hovorové češtině. V druhé kapitole pojednáme o dialektech na českém jazykovém území a jejich jazykových rysech. Ve čtvrté části druhé kapitoly představíme důležité osobnosti české dialektologie.

Praktická část zahrnuje cíle práce a úvodní hypotézy. Dále obsahuje zvolenou metodu výzkumu, charakteristiku výzkumného souboru a použité nástroje k jeho uskutečnění. V šesté kapitole se zabýváme samotným výzkumem a zjištěnými výsledky.

Výsledky výzkumu mohou sloužit jako svědectví jednoho stádia slováckého nářečí před zánikem specifických jazykových prostředků této variety národního jazyka. Mohou být také užitečné pro budoucí učitelskou praxi v této nářeční oblasti, proto v sedmé kapitole podáváme několik námětů, jimiž může být doplněna výuka českého jazyka.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rozrůznění českého národního jazyka

V této kapitole se věnujeme členění českého jazyka. Lingvisté se nepřestávají zabývat stratifikací národního jazyka; vytvořili jakýsi model, který odráží fungování jazyka, avšak v konkrétních komunikačních situacích se může lišit. Hranice jazykových útvarů češtiny nejsou totiž ostré. Mezi podoby českého jazyka patří spisovný jazyk, nespisovné útvary a poloútvary užívané v mluvě (slang, argot, profesní mluva), kterými se zde zabývat nebudeme a jsou někdy řazeny k dialektům (sociolekty).¹

Národní jazyk můžeme definovat jako „*souhrn jazykových útvarů, kterých užívají při přirozeném dorozumívání příslušníci jednoho národa.*“² Odráží vývoj společnosti, změny politické, pokroky vědy a poznání, vývoj výroby apod. Je také souborem funkčně, sociálně a teritoriálně rozdílných útvarů češtiny, které na sebe vzájemně působí.³

1.1 Spisovné útvary českého jazyka

Reprezentativním útvarem národního jazyka je **spisovná čeština**, jež má své jádro kodifikováno, avšak její hranice nejsou jednoznačně vymezené.⁴ Má oficiální charakter, uplatňuje se v oficiální komunikaci, převážně v psané. V psaném textu lze užít jazykových prostředků z **knižní vrstvy češtiny**, např. *hoch* místo *chlapec*, vztažné zájmeno *jenž*, přechodníky.⁵ **Hovorovou češtinou** pak rozumíme mluvenou formu spisovné češtiny. Zbavena znaků knižních a na druhé straně neužívající nářečních výrazů je hovorová čeština

¹ Srov. CHLOUPEK, J. Diferenciace a stratifikace In: ČECHOVÁ, M. kol. *Současná česká stylistika*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003, s. 45-48.

² Srov. DAVIDOVÁ, D. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 41.

³ Srov. KRČMOVÁ, M. Stratifikace současné češtiny. In: *Linguistica online* [online]. MUNI, 1.9.2005. [cit. 8.3.2014]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>

⁴ Srov. HRONEK, J. a SGALL, P. *Čeština bez příkras*. 1. vyd. Praha: H&H, 1992, s. 19.

⁵ Srov. BOGOCZOVÁ, I. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 20.

v praxi relativně tolerantní vůči dosud nekodifikovaným prvkům,⁶ setkáváme se i s výrazy na hranici spisovnosti (*polívka, líp, okýnko*).⁷

1.2 Nespisovné útvary českého jazyka

Pojem *národní jazyk* není dodnes zcela upřesněn: někdy nezahrnuje dialekty, dle tohoto názoru pak splývají pojmy *národní jazyk* a *spisovný jazyk*. Lingvisté s odlišným postojem mluví o „*spisovném jazyku představujícím jazyk v plném smyslu slova národní*“⁸ a o dialekttech jako „*komponentech národního jazyka v širokém slova smyslu*“⁹. Za jádro národního jazyka považují spisovný jazyk a „*uznávají pouze dva typy jazykových útvarů: spisovné jazyky a dialekty*.“¹⁰

Přikláníme se více k pojetí národního jazyka dle Davidové a k **nespisovným útvarům** řadíme ostatní jazykové útvary nepatřící do spisovné češtiny. Jde o tradiční teritoriální dialekty, interdialekty, sociolekty.

Sociolekty, tj. profesní mluva, slang, argot, jsou **nestrukturní poloútvary** národního jazyka, promítající nejvýraznější rozdíly společenského charakteru. Jedná se o nespisovné výrazy, často emocionálně zabarvené, zčásti odlišné od běžné mluvy do té míry, kdy např. příslušníci jednoho zaměstnání nerozumí příslušníkům jiného zaměstnání.

Dialekt obecně označuje jednu „*strukturní varietu ve vztahu k jiné (např. předchůdci dnešních slovanských jazyků – tzv. dialekty praslovanštiny) nebo dílčí jazykový útvar ve vztahu k vyššímu celku*“¹¹. Jedná se o teritoriálně vymezený útvar jazyka. Problematikou dialektu se budeme zabývat v další kapitole.

Interdialekty můžeme charakterizovat jako přechodné útvary mezi dialekty a spisovnou češtinou.

⁶ Nová Akademická příručka českého jazyka vydána v r. 2014.

⁷ Srov. DAVIDOVÁ, D. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 44; také srov. KOPEČNÝ, F. Spisovný jazyk a jeho forma hovorová. *Naše řeč* č. 1-2, ročník 33, 1949 [online]. [cit. 8.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4100>

⁸ SGALL, P. Obecná čeština. In: *Linguistica online* [online]. MUNI, 7.5.2012. [cit. 12.3.2014]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/sgall/sga-001.pdf>

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná česká stylistika*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003, s. 49.

1.2.1 Interdialekt

Interdialekty vyrůstají z tradičního nářečí, zachovávají jejich základní rysy. Jsou typické pro větší území, ustupují v nich výrazové prostředky lokálně omezené. Předpokládá se u nich existence normy, jejich popis je ale většinou nesnadný.¹² V interdialektech se projevují vývojové změny, které sledujeme na celém českém území. Jan Chloupek spatřuje jejich vznik mj. ve snaze o celonárodní sjednocení,¹³ avšak vývoj interdialektů v Čechách se liší od vývoje na Moravě a ve Slezsku. Lze tedy hovořit spíše o vědomí integrity obyvatelstva příslušné oblasti.

Vlivem spisovné češtiny se dle Oldřicha Uličného začaly formovat interdialekty na Moravě a ve Slezsku. Ve svém příspěvku o češtině devadesátých let uvádí, že morfologické dominanty převažují nad jevy jiných jazykových rovin, což může vést k domněnce, že interdialekt na východní Moravě a ve Slezsku je hodnocen jako hovorová čeština a že obecná čeština proniká na střední Moravu. Uličný zmiňuje, že v devadesátých letech nebyly na východě Moravy dostatečné psychosociální podmínky pro šíření obecné češtiny. Dnes se však tato situace vlivem moderních technologií a územně rozsáhlejší a rychlejší komunikace změnila.¹⁴ Nejméně tomuto vlivu podléhají dialekty na Moravě, přesto i zde již hovoříme o interdialektických tendencích.¹⁵

Budeme-li vycházet z typologie nářečí na českém území, můžeme vymezit čtyři interdialekty: **Obecná hanáctina**, v níž zaujímají důležité postavení dlouhé vokály *é, ó* (*déchat, móka, pijó*), **obecná moravská slovenština** (*múka, pijú*), **obecná laština** (*daj, muku, mlyna*) a **obecná čeština**. Z charakteristických znaků obecné češtiny zmíníme především: „*í místo é – víst, velkýho; ej namísto ý (někdy i) – přikrejt, vozejk; protetické v – vokno; instrumentál plurálu na -ma – strojema, lidma; formy minulého času typu nes, upad (bez formantu -l) a další.*“¹⁶

¹² Srov. KRČMOVÁ, M. Stratifikace současné češtiny. In: *Linguistica online* [online]. MU, 1.9.2005. [cit. 8.3.2014]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>

¹³ Srov. CHLOUPEK, J. Útvarová diferenciacie slohová stratifikace češtiny dnes. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: Sborník z olomoucké konf. 2*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995, s. 42.

¹⁴ Srov. ULIČNÝ, O. Čeština devadesátých let dvacátého století. In: Šrámek, R. (ed.) *Spisovnost a nespisovnost dnes*. 1. vyd. Brno: MU, 1996, s. 61.

¹⁵ U interdialektů hovoří Krčmová o normě, obecná čeština touto normou disponuje, u ostatních není norma zcela stabilizovaná, jde tedy pouze o interdialektické tendence. Srov. KRČMOVÁ, M. Stratifikace současné češtiny. In: *Linguistica online* [online]. MUNI, 1.9.2005. [cit. 8.3.2014]. Dostupné na <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>

¹⁶ SGALL, P. Obecná čeština. *Linguistica online* [online]. MUNI, 7.5.2012. [cit. 12.3.2014]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/sgall/sga-001.pdf>

Obecnou češtinu můžeme považovat buď za nejvíce expandující interdialekt¹⁷, který vznikl na území středních Čech, kolem hlavního města – v tomto smyslu se jedná se o nadnářeční útvar českých dialektů, který hlavně zásluhou médií proniká i do západních částí Moravy¹⁸ – nebo za „*nespisovný útvar s širší platností, který stojí v blízkosti spisovného jazyka, na jehož normu má prokazatelný vliv.*“¹⁹

1.2.1.1 Další pojetí obecné a hovorové češtiny

Otázkou obecné češtiny a jejího místa v národním jazyce se zabývají lingvisté už od 20. let 20. století. Tuto debatu započal Bohuslav Havránek, jehož názory na obecný jazyk procházely značným vývojem. Dodnes se odborníci pokoušejí o jasnější vymezení termínů obecná čeština, hovorová čeština, spisovný jazyk. Uvedeme zde některá z pojetí obecné češtiny.

Je třeba připomenout, že obecná čeština ve srovnání se spisovnou češtinou nedisponuje velkou zásobou výrazových prostředků. Často se jazykové prostředky kombinují tam, kde obecná čeština nemá vlastní variantu.²⁰ Rovněž spisovná čeština nenahradí všechny obecně české tvary slov neutrálními prostředky - *lidma, bysme, ty malý/é města* – a tyto mezery v písemné formě vyplňuje knižními protějšky.²¹ Existuje ale řada obecně českých jevů, které do spisovného jazyka (hovorového) již vstoupily, např. *polívka, tisknul, bez třech, lodě*.²²

Zejména v Čechách se v neoficiálních dialogích střídají jevy pocházející ze spisovné i obecné češtiny. Na Moravě a ve Slezsku je pronikání obecně českých tvarů pomalejší a uživatelé více uvědomované či přijímané jako cizí, někdy až odmítané. Z hlediska geografického je pochopitelně vliv obecné češtiny nejvíce patrný podél západních hranic Moravy (Jihlava, Svitavy), avšak v Olomouci, Brně i Ostravě je její působení rovněž zjevné.²³

¹⁷ Bereme-li v úvahu existenci i jiných interdialektů: obecná hanáčtina, obecná východomoravština, obecná laština.

¹⁸ Srov. BOGOCZOVÁ, I. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 22.

¹⁹ KRČMOVÁ, M. Stratifikace současné češtiny. In: *Linguistica online* [online]. MUNI, 1.9.2005. [cit. 8.3.2014]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>

²⁰ Srov. HRONEK, J. *Obecná čeština*. 1. vyd. Praha: UK, 1972, s. 99

²¹ Srov. HRONEK, J. a SGALL, P. Sbližování spisovné a obecné češtiny. *Naše řeč* č.4, ročník 88, 1999, [online]. [cit. 12.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7529>

²² Srov. HRONEK, J. a SGALL, P. *Čeština bez příkras*. 1. vyd. Praha: H&H, 1992. s. 19.

²³ Srov. HRONEK, J. a SGALL, P. Sbližování spisovné a obecné češtiny. *Naše řeč* č.4, ročník 88, 1999, [online]. [cit. 12.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7529>

Sgall nejdříve označuje obecnou češtinu za *druhý standard*, tedy jako druhou celonárodní jazykovou normu, fungující vedle první – spisovné češtiny.²⁴ Toto pojetí však neodpovídá situaci na Moravě a ve Slezsku, o které jsme se již zmínili. S Hronkem pak jazykovou vrstvu v moravských městech přirovnává k Běličem chápané *hovorové češtině*. J. Bělič charakterizoval hovorovou češtinu jako mluvenou formu češtiny.²⁵

Havránek spolu s Jedličkou v České mluvnici (1981) poznamenává, že z hlediska formy se obecná čeština postupně sblíží s hovorovým stylem spisovné češtiny do té míry, že mluvčí ani posluchač nepostřehnou, zda se mluví spisovně či obecně česky.²⁶ I přes mnoho společných prvků hovorové formy jazyka spisovného s jazykem obecným je nelze ztotožňovat.²⁷ Spisovné češtině přiřklí atribut „*nejdůležitější a nejdokonalejší podoby národního jazyka*“.²⁸ Z hlediska funkce se ale v komunikaci neformální jako nejdůležitější nejeví. Havránek tedy hovorovou češtinu chápe jako funkční vrstvu spisovného jazyka, obecnou češtinu jako interdialekt, tj. „*lidové nářečí české bez přesného místního vymezení*“.²⁹

S Běličem se pak shoduje, když mluví o dvou podobách obecné češtiny, regionální a celonárodní, které však nejsou statické; mezi nimi a ostatními útvary jazyka je dialektický vztah a vzájemně na sebe působí.³⁰

Můžeme konstatovat, že vzhledem k historickému vývoji (obecná čeština se užívala již v době pobělohorské) je obecná čeština interdialektem nejvíce zkonsolidovaným na českém jazykovém území, jenž „*má tendenci rozšířit se jako běžně mluvená nespisovná řeč po celém území, tj. plně se připojit k „jádro“ národního jazyka.*“³¹

Další z pohledů na danou problematiku představují někteří zahraniční bohemisté, kteří hovorovou češtinu považují za prosté kolísání mezi jazykem spisovným a obecnou češtinou.³² Existenci hovorové češtiny jako jazykového spojovacího útvaru odmítá mj. F.

²⁴ Srov. BĚLIČ, J. a kol. K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné. *Slovo a slovesnost* č.2, ročník 22, 1961 [online]. [cit. 13.3.2014]. Dostupné z <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1102>.

²⁵ Srov. HRONEK, J. a SGALL, P. Sbližování spisovné a obecné češtiny. *Naše řeč* č.4, ročník 88, 1999, [online]. [cit. 12.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7529>

²⁶ Srov. HAVRÁNEK, B. a JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. 4. vyd. Praha: SPN, 1981, s. 4.

²⁷ Srov. HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963, s. 36.

²⁸ HAVRÁNEK, B. a JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. 4. vyd. Praha: SPN, 1981, s. 4.

²⁹ HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963, s. 65

³⁰ Srov. HRONEK, J. *Obecná čeština*. 1. vyd. Praha: UK, 1972, s. 15

³¹ BĚLIČ, J. a kol. K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné. *Slovo a slovesnost* č.2, ročník 22, 1961 [online]. [cit. 13.3.2014]. Dostupné z <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1102>.

³² Srov. HRONEK, J. *Obecná čeština*. 1. vyd. Praha: UK, 1972, s. 16

Čermák, a to z důvodu, že většina přístupů k češtině zdůrazňuje snahu o kodifikaci, tedy o jasné vymezení spisovnosti a nespisovnosti, což u obecné češtiny není možné.³³

F. Čermák charakterizuje obecnou češtinu v přednášce o možné diglosii českého jazyka takto: „*Obecná čeština je taková funkční varieta češtiny, která z hlediska cíle komunikace, situace, sociálního statutu partnerů a typu komunikace se užívá především v konverzaci a vyprávění, a to dvojím způsobem.*“³⁴

- pravidelně – když je komunikace neformální a soukromá (použité prostředky, rysy komunikace); společenská situace není formální; partneři jsou si víceméně rovni nebo mluvčí může být výše postavený než posluchač;
- často – když se jedná o rozhovor spontánní, emocionálně laděný, familiární, mezi známými partnery.

Z funkčního hlediska jazyka přiřazuje obecné češtině funkci *expresivní, konativní a fatickou*. Funkci *referenční, poetickou a metajazykovou* využívají obě variety, tj. čeština spisovná i obecná.³⁵

Často bývá termín obecná čeština nahrazován synonymy *obecná mluva, mluvený jazyk, obecný jazyk, mluvená čeština*. „*Je to výraz víceméně všeobecných pochybností o obsahu jednoho z nejfrekventovanějších pojmů české teorie stratifikace národního jazyka a české teorie jazykové kultury, který může být kdykoli námětem nekonečných diskusí.*“³⁶

1.3 Běžná mluva

Mimo takto pojatou stratifikaci češtiny stojí **běžná mluva**. Krčmová tuto podobu národního jazyka charakterizuje jako specifický útvar, který není stabilizovaný, nemá vlastní hláskosloví, tvarosloví, skladbu ani slovní zásobu.³⁷ V moravské situaci dovedeme „*postihnout jeho jednotlivé tendence a vymezit prostředky, které do něj v tom kterém městě nebo vesnici nepatří, méně je však možné podat výčet výrazových prostředků, které nepochybně běžně mluvený jazyk vytvářejí.*“³⁸

³³ Srov. ČERMÁK, František. Obecná čeština: je součástí české diglosie? *Jazykovědné aktuality*, 1997, č. XXXIV. [online]. [cit. 13.3.2014]. Dostupné z ucnk.ff.cuni.cz/doc/diglosie.rtf

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Srov. tamtéž.

³⁶ HOFFMANNOVÁ, J. a MÜLLEROVÁ, Olga. Čeština spisovná, hovorová, obecná... a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu). *Slovo a slovesnost*, 1997, č. 58, s. 43.

³⁷ Srov. KRČMOVÁ, M. K formování běžně mluveného jazyka v moravských městech. In: *Linguistica online* [online]. MUNI, 1.9.2005. [cit. 8.3.2014]. Dostupné na http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100485/A_Linguistica_34-1986-1_10.pdf

³⁸ Tamtéž

„Jedná se o podobu jazyka, která se užívá v nepřipravené a nijak nestylizované soukromé komunikaci, o mluvu užívanou v rodině nebo mezi blízkými přáteli – tedy o podobu národního jazyka, která je vymezena na základě své funkce.“³⁹ Běžná mluva je tedy nástrojem běžné denní komunikace, kde je důležitý předmět komunikace a v níž se uplatňuje kterákoli ze stabilizovaných variet národního jazyka. Je to soubor spisovných i nespisovných jazykových prostředků, užívaných v běžné komunikaci.⁴⁰

Je třeba zmínit, že také u pojmu *běžná mluva* narážíme na jazykovou nejednotnost.

1.4 Komunikační situace

Na výběru spisovnosti či nespisovnosti se podílí typ komunikační situace, v níž se mluvíci ocitá. Jedná se zejména o sociální interakce uvnitř jazykového prostředí. Ve sféře státní převládá vyjadřování spisovné, v regionální se uplatní jak spisovný jazyk, tak interdialekt. Na místní úrovni již spatřujeme použití interdialektů a dialektů, výrobní úroveň lze charakterizovat specifickou vrstvou lexika, v rodinném kruhu se praktikuje běžná mluva. Zmíněné sféry mají ve skutečnosti propustné hranice, mění se lokálně i generačně. Rozlišíme-li komunikační areál vyšších komunikačních funkcí a areál běžné denní komunikace, v prvním zmíněném tendujeme k regulaci spisovných jazykových prostředků v našem projevu, v každodenní komunikaci pak rozhoduje jazykový komfort s častějším použitím nespisovného jazyka.⁴¹

„Sociálními aspekty komunikační situace jsou především opozice projevu veřejného a soukromého, obracejícího se k adresátu kolektivnímu nebo jedinečnému (...).“⁴² Velkou roli hraje sociální vztah partnerů, jejich vzdělání, zájem o kulturní hodnoty atp., zda se jedná o dialog či monolog. Z hlediska mluvčího lze rozlišit komunikační situaci oficiální a neoficiální, jeho text je připravený nebo spontánní. Všechny tyto složky se odrážejí ve výběru prostředků verbálních, neverbálních, parajazykových.⁴³

V naší práci se zabýváme volbou nářečních jazykových prostředků v běžné mluvě.

³⁹ KRČMOVÁ, M. Současná běžná mluva v českých zemích. In: Daneš, F. a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, Vyd. 1. Praha: Academia, 1997, s. 162.

⁴⁰ Srov. KOLAŘÍK, J. Problematika spisovnosti a nespisovnosti v městské mluvě In: Šrámek, R. (ed.) *Spisovnost a nespisovnost dnes*. 1. vyd. Brno: MU, 1996, s. 145.

⁴¹ Srov. JANDOVÁ, E. Současné rozrůznění češtiny. In: JANDOVÁ, E. (ed.). *Tváře češtiny*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000, s. 12

⁴² Tamtéž, s. 13.

⁴³ Srov. tamtéž.

2 Nářečí českého jazyka

V následující kapitole se budeme zabývat dialekty na území České republiky. Nejprve objasníme termín dialekt, jehož vymezení budeme v dalším textu užívat.⁴⁴

Zvláštnost dialektu neboli nářečí spočívá především v omezenosti jeho komunikační funkce, projevující se dvojím způsobem:⁴⁵ Dialekt je 1) teritoriálně vymezitelný jazykový útvar, užívaný „*k dorozumívání pouze části národa, a to 2) v oblasti běžného denního styku*“.⁴⁶

Spisovná čeština, čeština obecná a místní nářečí se od sebe liší v použití jiných slov, jiných tvarů a zčásti jinou výslovností.⁴⁷ Jednotlivé útvary národního jazyka jsou si ale strukturně blízké, navzájem se ovlivňují a podléhají společným tendencím. Nářeční projevy bývají porušovány prvky prestižního útvaru – spisovné češtiny. Vliv dialektů na spisovný jazyk se omezuje na některé fonetické prvky a suprasegmentální složky řeči (intonace, přízvuk). Také mezi jednotlivými dialekty se vyskytuje mnoho shod, které vcelku převažují, a proto si jejich uživatelé navzájem rozumí. Každý z nich má své typické znaky, jimiž se od ostatních liší.⁴⁸ Rovněž uvnitř jednotlivých nářečí se vyskytují odlišnosti (dle věku uživatelů, zaměstnání, vzdělání apod.).⁴⁹

V první kapitole jsme zmínili trend splývání dialektů, kdy se zachovávají elementy společné většině dialektů a vznikají tak interdialekty, kterým se staré teritoriální dialekty podřizují.⁵⁰ Zanikání dialektů primárně souvisí s kulturní úrovní mluvčích a způsobem života, s působením mediálních komunikačních prostředků. Dnes se již tradiční teritoriální nářečí nemohou opírat o sociální skutečnost, i přesto existují a jsou prostředkem důvěrné komunikace a „*výrazem rodinné a přátelské soudržnosti*“.⁵¹

⁴⁴ Dialekt jako pojem bývá různě chápán. Někdy zahrnuje pouze teritoriální dialekty, jindy i sociolekty.

⁴⁵ Srov. SGALL, P. Obecná čeština. In: *Linguistica online* [online]. MU, 7.5.2012. [cit. 15.3.2014]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/sgall/sga-001.pdf>

⁴⁶ CUŘÍN, F. a kol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964, s. 157

⁴⁷ Srov. HAVRÁNEK, B. a JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. 4. vyd. Praha: SPN, 1981, s. 4.

⁴⁸ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 9. Také srov. CUŘÍN, F. a kol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964, s. 157

⁴⁹ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 10.

⁵⁰ Srov. SGALL, P. Obecná čeština. In: *Linguistica online* [online]. MU, 7.5.2012. [cit. 15.3.2014]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/sgall/sga-001.pdf>

⁵¹ CHLOUPEK, J. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: FF Univerzity J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 10-15.

2.1 Vznik a vývoj českých nářečí

Diferencovanost dnešních dialektů je výsledkem určitých historických podmínek a společenského vývoje.

Slovanské kmeny, které žily na našem území v předfeudálním období (např. Čechové, Zličané, Lučané a další), se pravděpodobně dorozumívaly kmenovým nářečím. Unifikační proces těchto nářečí, jež byla jen málo vzájemně odlišná, souvisel s formováním české národnosti. Také mocenské postavení kmene Čechů hrálo jistě podstatnou roli v utváření společného jazyka.

Důsledkem feudálního místního roztržštění bylo formování místních nářečí, které trvalo celá staletí a bylo dovršeno v době pobělohorské. Podílelo se na něm rozdělení feudálního státu na panství, také rozdělení na celky církevní a správní. Na Moravě nářeční hranice místy souvisejí se staršími hranicemi církevními, správními i dominiálními. V Čechách byla situace vzhledem k silnému územnímu i jazykovému vlivu pražského centra jiná.

Rovněž domácí kolonizace území byla jedním z faktorů, které ovlivnily vývoj nářečí, např. vznik kopaničářského nářečí nebo nářečí dolských. Se zrušením feudalismu přestaly působit činitele podmiňující utváření místních dialektů. Rozdíly v nářečí se začaly pomalu stírat, nejpatrnější ale stále zůstávaly mezi městem a venkovem. Proces nivelizace a integrace dialektů probíhá od dob socialismu rychleji.⁵²

Dialekty byly považovány za jazyk obyčejných, nevzdělaných, v zemědělství pracujících lidí, kteří odolávali vlivům moderní doby. Dnes nespátřujeme mezi obyvateli měst a vesnic takový rozdíl ani co do užívání jazyka. Mluvčí si uvědomují omezenou funkčnost nářečí, vlivem společenského, pracovního a školního prostředí se jejich mluva proměňuje snahou o zvládnutí prestižního útvaru. Nářeční povědomí si však uchovávají⁵³; výjimečně mohou být dialekty dokonce známkou společenské prestiže, např. jako projevy lokálního patriotismu.⁵⁴

Především v okrajových částech republiky je zachován starší stav jazyka. Do východních oblastí pronikly dokonce změny slovenské, na severovýchodě některé jazykové jevy z polštiny.⁵⁵

⁵² Srov. CURÍN, F. a kol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964, s. 161n.

⁵³ Srov. CHLOUPEK, J. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, s. 102.

⁵⁴ Srov. tamtéž.

⁵⁵ BĚLIČ, J. *Přehled nářečí českého jazyka*. (S mapkou). Praha: SPN, 1968, s. 3.

Nářečí jsou obrazem vývoje národního jazyka, na nějž působí různé faktory společenské, politické a ekonomické. Nelze tedy hovořit o jejich stabilitě – přestože se nejedná o změny rychlé, jsou dialekty dynamické.⁵⁶

Problematikou proměnlivé existence dialektů se zabývají **dialektologové**, kteří na své odvětví mohou pohlížet z hlediska diachronie nebo synchronie. O české dialektologii pojednáme v podkapitole 2.4.

2.2 Nářeční skupiny

Bělič rozlišuje čtyři základní nářeční skupiny, resp. pět, v nichž jsou zastoupeny jak znaky společné ostatním nářečím, tak znaky specifické pro danou nářeční skupinu:

- a) **nářeční skupina česká** v užším smyslu zahrnuje území Čech a některé jihozápadní části Moravy;
- b) **středomoravská** neboli **hanácká** skupina zaujímá téměř celou západní polovinu Moravy;
- c) **slezská** neboli **lašská** skupina zabírá severovýchodní cíp Moravy a části Slezska;
- d) **východomoravská** neboli **moravskoslovenská (slovenská)** skupina se táhne širokým pásem ve východní části České republiky.

2.2.1 Nářeční skupina česká v užším smyslu

Mezi nejvýraznější znaky celé skupiny patří:

- souhlásky jsou stejné jako ve spisovné češtině, bez fonému *dž*;
- pět krátkých samohlásek, neexistuje foném *y*; soubor dlouhých samohlásek – *á, é, í, ó, ú* je doplněn dvěma dvojhláskovými fonémy – *ej, ou*;
- provedení změny *ý, í > ej*, např. *dobrej, mlejn, vozejk*;
- za staré *ú > ou*, např. *houser, mouka, nesou*;
- změna *aj > ej*, např. *dej, vejce*;
- změna *a > ě > e*, např. *ležet, oráče*;
- změna *u > i, ú > í*, např. *cizí, jih, klíč*;
- slabikotvorné *r, l* v rozsahu spisovného jazyka, např. *krk, plnej, vrba*;

⁵⁶ Srov. HOFFMANNOVÁ, J. a MÜLLEROVÁ, Olga. Čeština spisovná, hovorová, obecná... a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu). *Slovo a slovesnost*, 1997, č. 58, s. 43.

- tvrdé souhlásky *d, t, n* před *e*, např. *nesete, vedete*;
- za dřívější tvrdé a měkké (*l – l'*) je jediné *l*, např. *lavice, lípa*;
- změna *ó > uo > ú*, např. *kůň, hrůza, růst*;
- úžení *ie > í*, např. *míra, písek, staveňie*;
- úžení *é > í*, např. *dílka, mlíko, zeli*;
- protetické *v*, např. *vokno, von, vodníst*;
- asimilace znělosti *sh > sch*, např. *schánět, na schledanou, schoda*;
- změna *šč > št'*, např. *štípat, štáva, šťestí*;
- u adjektiv stejná koncovka v nom. pl pro všechny rody, např. *heskí hoši, starí ženská, malí zvířata*;
- v instr. pl. koncovka *-ma*, např. *s pekařema, s růžema, dobřejma lidma*;
- v 3. os. pl. koncovka *-aj, -ej*, např. *volaj, házej, prosej*;
- koncové *-l* v přičestí minulém zaniká, např. *nes, ved, spad*.⁵⁷

Česká nářeční skupina se dále dělí do čtyř podskupin: středočeské, jihozápadočeské, severovýchodočeské, jihovýchodočeské (českomoravské).

2.2.2 Nářeční skupina středomoravská (hanácká)

Pro středomoravská nářečí jsou typické tyto znaky:

- inventář souhlásek je stejný jako v českých nářečích v užším smyslu, kromě části území s dvojitým *l – l'*, zčásti se také vyskytují fonémy *dz, dž*, slabičná souhláska *n* (*sedn*);
- soubor samohlásek je v některých nářečích více rozrůzněný, především se jedná o nestejnou realizaci *é* (*ê, ə, y*);
- proběhla změna *ý, í > ej > é*, např. *dobré, mlén, vozék*;
- změna *ou > ú > ó*, např. *móka, hóser, vedó*;⁵⁸
- „změna *aj > ej > é*, např. *dé, véce*;
- změna *a > e > e*, např. *ležet*, ale v koncovkách zůstává *a*, např. *oráča*;
- změna *u > i/e, ú > í/ó*, např. *cizí/cezí, jih, klíč/klóč* ad., v koncovkách je *-u, -o*,

⁵⁷ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 217-220 ; také srov. http://kcjl.upol.cz/dialektologie/kap2_nareci_cechy.pdf

⁵⁸ Srov.: BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s.240n.

-ó, např. 1. sg. *biju/bijo*, 3. pl. *bijó* ad.;⁵⁹

- krátká samohláska ve slovech typu *blato, prah, rana, s nama, dat, chcet*;
- slabikotvorné *r, l* v rozsahu spisovného jazyka, např. *srp, vlk*;
- tvrdé souhlásky *d, t, n* před *e*, např. *berete, nesete, vedete*;
- jediné *i, í*, např. *pila, misa, vim*, zčásti je za *i, y > ê* (široké), např. *rêba, abê*;
- změna *ó > uo > ú*, např. *kúň, múj* ad., někdy bývá *ú* zkráceno, např. *kuň, kulňa*;
- úžení *é > í*, např. *říct, zelí*, někdy se *í* krátí, např. *mliko*;
- probíhá asimilace znělosti *sh > zh*, např. *zháňet, zhoda, na zhledanou*;
- je zachovaná skupina *šč > št'*, např. *ešče, ščáva*;
- stopy po dřívějších retnicích, např. *holóbjata, hříbjata, zemjó*;
- imperativ plurálu podle imperativu singuláru, např. *modli – modlite, řekňi – řekňite*;
- ve slovesných tvarech 3. os. pl. koncovka *-ó, -ijó, -ajó*, např. oni *dávajó, dělajó, hodijó, majó, prosijó*;
- oproti českým nářečím se vyskytuje *l* v přičestí minulém, např. *vedl, mohl*.⁶⁰

Dále se tato nářečí rozdělují na centrální, západní a jižní skupinu.

2.2.3 Nářeční skupina slezská (lašská)

Nejvýraznější znaky slezských nářečí:

- samohlásky jsou jen krátké – většinou šest *a, e, i, o, u, y*, kde *i* a *y* jsou zvláštními fonémy, např. *hřych/hřich, tří/tři*;
- existence dvojího *l* (*l – l*), např. *kobyła, polo*;
- slabičné *l* většinou neexistuje, např. *pylly, vylly*; zčásti také neexistence slabičného *r*, např. *kvavy, vjeter*;
- souhlásky *t', d', ñ* v jiném rozsahu, např. *ñeset'e, ñebud'e'e*;
- *c', dz'* za *t', d'* v části nářečí splynuly s *č, dž*, např. *t'icho, d'ed'ina*, ale i *c'icho, dz'edz'ina*, nebo *čycho, džedžyna*;
- proběhla palatalizace ostrých sykavek *s', z'*, např. *nos'ic', z'ima* na části území splynuly v *š, ž*, např. *nošyč, žyma*;
- v jiné části území splynuly palatalizované sykavky se *s, z*;

⁵⁹ Srov. http://kcjl.upol.cz/dialektologie/kap3_nareci_morava.pdf

⁶⁰ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 240-243

- neprovedena změna *aj* > *ej*, např. *daj*, *vajco*;
- neprovedena přehláska *u* v *i/y*, např. *cuzy*, *lude*;
- změna *é* > *e*, např. *delka*, *dobreho*;
- změna *é* > *i/y* v části po měkkých souhláskách, např. *mleko/mliko*, *jež/již*, *břeh/břih/břyh*;
- *á* se zkrátilo, např. *had*, *obraz*, nebo změna *á* > *o*, např. *obroz*, *blozyn*, před nosovými souhláskami *á* > *u*, např. *mam*, *pan/mum*, *pun*;
- změna *ó/o* > *u* na celém území, např. *kuň*, *hruza*, *schod/schud*;⁶¹
- úžení *ie* > *í* a ztráta kvantity, např. *vira*, *pisek*, *staveni*;⁶²
- asimilací *sh* > *zh*, např. *zhon*, a zachováním *šč*, *ždž*, např. *ščáva* se shodují se středomoravskými a východomoravskými nářečími;
- *o* bez protetického *v-*, např. *oheň*, *zaopatryť*;
- časté *i* (*y-*) bez *j-* na začátku slova, např. *iskra*, *idlo*;
- koncovka *-u* v gen. sg. m. neživ. měkkého skloňování, např. *plaču*, *čaju*;
- koncovka *-uv/-uf* v gen. pl. m., např. *chlapuv*, *dubuv*, *pekařuv*;
- přízvuk na předposlední slabice.

Slezská nářečí se dále dělí na jižní (moravskou), západní (opavskou), východní (ostravskou) podskupinu. Skupinu, která stojí vedle slezských nářečí, Bělič nazval nářečí polsko-českého smíšeného pruhu, kde se mísí více jazyků.⁶³

2.2.4 Nářeční skupina východomoravská

Hlavní znaky východomoravské skupiny nářečí:

- na většině území se vyskytuje pětičlenný soubor krátkých i dlouhých samohlásek *a*, *e*, *i*, *o*, *u* – *a*, *é*, *í*, *ó*, *ú*, popř. *i/y* – *í/ý*, např. *bík*, *stríček*, *stari/býk*, *strýček*, *stary*, na menších úsecích nářečí i dvojhlásky *ej*, *ou*, omezeně pak *ie*, *ia*, *uo*, *iu* a jejich dlouhé varianty;
- většinou dvojice *l* – *l̥*;

⁶¹ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 285-287.

⁶² Srov. http://kcjl.upol.cz/dialektologie/kap3_nareci_morava.pdf

⁶³ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 285-290.

- existence slabičného *l* (*l*) a *r*, tyto souhlásky jsou i dlouhé *ĺ*, *ř*, např. *klzat/kĺzat*, *vrzat/vřzat*, v omezeném rozsahu i slabičné *n*, např. *sedn*, *osn*;
- existence bilabiálního *l*, někdy vyslovovaného jako *u*, např. *duh*, *žutá*, v přičestí minulém *měua*, *védu*, někdy s průvodní samohláskou, např. *spadél*, *nesél*;
- na části území existují měkké retnice *p'*, *b'*, *m'*, *f'*, *v'* např. *p'ena*, *m'eký*, *zv'adnút'*, většinou však pouze stopy po měkkých retnicích (*bj*, *pj*, *mň*, *mj*, ...);
- v některých malých úsecích neexistuje *ř*;
- souhlásky *t'*, *d'*, *ň* ve stejném rozsahu jako ve středomoravských nářečích, tam, kde *t'*, *d'* neexistují, jsou na jejich místě *c*, *dz*, nebo jinde *t*, *d*, *n*;
- neexistují stopy po ostrých sykavkách;
- fonémy *dz*, *dž* stejné jako ve středomoravských nářečích;
- v drobnějších úsecích za starou skupinu *dj* > *dz*, např. *cudzí*, *hrádza*, *jedzme*;
- staré *u*, *ú* se zachovalo po tvrdých a zčásti po měkkých souhláskách, např. *dub*, *břuch*, *kožuch*, *húser*, *múka*, v 3. os. mn. č. *nesú*, *kupujú*, v některých malých úsecích *ú* > *ou*; foném *ú* je zvlášť hojný;
- beze změny téžeslabičné skupiny *aj* > *ej*, např. *krajcír*, *najdelší*, *daj*;
- směrem k východu má většina území nepřehlasované *a* > *e*, např. *házal*, *ležat*, *pršat*, *kuřa*, *hříbja*;
- neproběhla změna starého *e/é* > *i*, např. *kamének*, *lémec*, *délka*; foném *é* je velmi hojný;
- zdložené *ó* a *é* před *j* a *ň*: *hóni*, *bóji sa*, *podójit'*, *něni*, *modlění*, *kamění*;
- v některých dlouhých slabikách je přehláska *a* rozšířena po celé východomoravské oblasti, např. *píd'*, *zajíc*, také *smít sa*, *hřít/hřýt*;
- krátké samohlásky typu *prah*, *blato*, *rana*, *bit*, *dat*, *chřet/chcet*;
- zachovaná skupina *šč* > *št'*, např. *ščáva*, *ešče*, *ščípat*;
- asimilace znělosti *sh-* > *zh-*, např. *zhodit*, *zhořat*;
- měkké skloňování substantiv typu *kost'*, *kořeň*, *loket'*, *kúlňa*, *pekárňa*;
- začlenění podstatných jmen na *-s/-sa/-so*, *-z/-za/-zo* do měkké deklinace, např. nominativ plurálu *kose*, *voze*, *slze*, *čase*; lokál singuláru (v/na) *nosi*, *vozi*, *pusi*, *kapsi*;
- koncovka *-é* v nominativu plurálu život. maskulin, z části obecně se vyskytující, z části u jmen označujících rodinu, např. *pekařé*, *zloděje*, *Šefčíké*, *Nováké*

- koncovka *-ma, -ama* v instrumentálu plurálu všech deklinací, např. *chlapama, městama, horama*;
- koncovka *-om* v dativu plurálu muž. a stř. rodu tvrdého skloňování, např. *súsedom, břehom, kuřatom*;
- koncovka *-och (-óch)* v lokálu plurálu muž. a stř. rodu, např. *súsedoch, kuřatoch, vajcoch*;
- většinou tvary akuzativu plurálu stejné jako genitiv plurálu (u jmen osobních), např. *majú dobrích súsedů*;
- zpravidla nestažené zájmenné tvary, např. *mojého, tvojému/tfojému, tvoja/tfoja*;
- rozlišení životnosti a neživotnosti v tvarech nominativu muž. rodu číslovek, např. *obá dvá x oba dva a třé, štiřé x tři, štiři*;
- příslušnost slovesné 5. třídy ke třídě 1., např. *dříme, chrochce, hondze*;
- u jižní a severní podskupiny koncovky *-ú, -á, -ajú* u 3. os. množ. čísla *nesú, prosá, d'elajú* nebo *-ú, -íja/-ýja/-íjá*, např. *nesú, prosíjá, volajú*;
- vyrovnání koncové souhlásky slovního základu v přičestí trpném a slovesném podst. jméně sloves typu *prosí*, např. *nanosená, pokazená, od narod'eňí, bez zaplatění*.

Východomoravská nářeční skupina se dále podle Běliče dělí na:

- a) jižní (slováckou) podskupinu,
- b) severní (valašskou podskupinu),
- c) západní podskupinu, kam patří dolské a kelečské nářečí,
- d) jihovýchodní (kopaničářskou) podskupinu.⁶⁴

2.2.4.1 Hranice východomoravských nářečí podle Běliče

Východomoravská (moravskoslovenská) nářečí se vyskytují na velkém území, které pochopitelně není jednolité. Oblast se rozděluje ze dvou hledisek – folkloristického a jazykového. Dle prvního hlediska mluvíme o Valašsku, kam patří Vsetínsko, Rožnovsko, Vizovicko, a Slovácku (vlastní Moravské Slovensko). Dialektologicky však toto rozdělení nevyhovuje.

⁶⁴ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 262-268; také srov. BOGOCZOVÁ, I. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. s. 20 – 43.

V kapitalistické době začala industrializace na Slovácku i na Valašsku později než na většině českého území, proto jsou v těchto oblastech nářečí více rozrůzněná. Nářeční jevy východomoravské oblasti se navzájem prolínají, rozbíhají a zase sbíhají, proto není jednoduché vytvořit jasné hranice jednotlivých podnářečí. I sousední obce se od sebe liší v detailních znacích.

Za západní hranici východomoravských nářečí jsou považována místa, kde se už nevyskytuje hanácká izoglosa *é, ó* ale *ý (i), ú (stréc – strýc – stríc, sósed – sused)*.

Severovýchodní oblast můžeme označit územím nářečí záhorského a zálesáckého⁶⁵, kolem Vizovic, Vsetína a Rožnova se hovoří **valašským nářečím**.

Moravskoslovenská izoglosa *ý (i), ú* stojí i na východě proti lašskému *u, y*. Bělič uvádí, že se *ú* a *ý* nevyskytuje na celém území. Výjimkou je několik obcí na západ od Uherského Hradiště, v Boršicích, Tučapech a okolí, kde se místo této izoglosy užívá *ou, ej (kousek, strejček)*. Při hanácké hranici je *ú*, avšak místo *ý* se částečně vyskytuje *ej (hodnej strejček nebo hodnej strýček)*, např. v Bukovanech, Sobůlkách, Morkůvkách, Čejkovicích a na jih až po Rakvice a Šakvice. Mluva této oblasti se nazývá **dolské nářečí**.

Kelečské nářečí na severu moravskoslovenské oblasti zastupují obce kolem Kelče, např. Němetice, Babice, Vsechovice, Kunovice. Jeho výrazným rysem je nadměrné *ou, ej (vůz – vous, tříška – třejska)*.

Jihovýchodní hranice moravskoslovenských nářečí se táhne podél politických hranic se Slovenskem, nářeční mez je zde charakteristická např. výskytem českého *ř* proti slovenskému *r (tři – tri)* nebo sloves ve tvaru 1. os. sg. prez. (*vedu – ved'iem, biju – bijem*). Na straně moravské se *r* místo *ř* vyskytuje v **nářečí kopaničářském**, např. ve Velké nad Veličkou, Hrubé Vrbce, v podobném rozsahu přesahuje i koncovka sloves *-m* v 1. os. sg.

Mluvíme-li o vlastním Slovácku, soustřeďují se zde rozdíly ve dvou úsecích: na severovýchodě kolem Luhačovic (výslovnost dat. sg. *jem, tom – tj. jemu, tom*; 3. os. pl. *umíja, trpíja, prosíja*) a pak v nejjihnější části Moravy od Lanžhota na sever uvádí Bělič ještě zachované *dz (hádzat)*, 3. os. pl. *umjá, trpjá, prosá*, ak. pl. *dvoch bratrů*. Jižní úsek, tzv. Podluží, na severu po Dolní Bojanovice a Mutěnice užívá **nářečí podlužské**.⁶⁶

⁶⁵ Srov. BĚLIČ, J. *Moravskoslovenská nářečí*. Olomouc, 1954, s. 6.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 16.

2.2.4.2 Jižní podskupina východomoravských nářečí

Jižní (slovácké) nářečí zaujímají oblast tzv. Slovácka (Moravského Slovenska) na jihovýchodě od Břeclavi k severu téměř až po Zlín a Valašské Klobouky. Proti dolským nářečím probíhá západní hranice jižně od Napajedel, západně od Uherského Hradiště a Veselí nad Moravou, jižně od Kyjova a západně od Břeclavi. Východní hranice s kromě kopaničářského úseku kryje s národní hranicí se Slovenskem.

Mezi specifika jižní podskupiny patří hlavně:

- Výrazná je odlišná fonetická realizace dvojice *l – l*, v jižním úseku se vyskytuje obalované *l*, vyslovované jako *u*, např. *h_uava*, *máuo*, *h_upí*, *seku/sekéu*, *kvitu/kvitéu*, *uschél*;
- netvrdé *l* většinou vyslovováno jako spisovné *l*, místy se vyskytuje palatalizace (*l'*);
- v severním pomezí je též zachované slabičné *l* (*l'*) vyslovované jako *u*, např. *duh*, *chup*;
- nominativ singuláru přídavných jmen mužského rodu přivlastňujících osobám mužskému rodu má v jižnější části podoby typu *bratrův*, v severnější části *bratrůj* nebo *bratrů*;
- v instrumentálu plurálu všech deklinací koncovka *-ama*, např. *súsedama*, *krávama*, *zd'ama*, *staveňama*;
- tvrdé zakončení infinitivu, např. *nést*, *dójit*, *muset/moset*;
- slovesa ve 3. os.pl. 4. třídy se v jižní části vyskytují tvary bez přehlásky, např. *umná/umjá*, *ležá*, *prosá*, spíše v severní části území pak většinou s koncovkou *-ija/íjá/íjá*, např. *ležíjá*, *prosíjá*, *umíjá*, od západu přešla koncoka *-íjú*;
- rozkazovací způsob 1. a 2. os. pl. tvořen v jižních částech analogicky podle 2. os. jednotného čísla, např. *pošlite*, *pomodlime sa*;
- rozkazovací způsob slovesa *být* má v jižních částech podobu *bid'*, *bid'me*.⁶⁷

Některé hláskoslovné, tvaroslovné a slovotvorné znaky nářečí jsme uvedli v této kapitole o nářečních skupinách. V následující kapitole uvedeme specifika slovní zásoby nářečí.

⁶⁷ Srov. BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vy. Praha: SPN, 1972, s. 268-270

2.3 Charakteristika nářeční slovní zásoby

Slovní zásoba národního jazyka je dynamický systém. Dělí se na jádro, které obsahuje základní lexikální jednotky, užívané všemi členy národa, a periferii, jež představuje méně frekventovaná slova. Individuální slovní zásobu pak rozdělujeme na **aktivní** a **pasivní**. Aktivní slovní zásoba zahrnuje slova, která uživatel používá, pasivní obsahuje slova, kterým sice rozumí, ale sám je nepoužívá.⁶⁸

Lexikální systém jazyka je otevřený, čemuž přispívá moderní doba. Ta s sebou přináší vznik nových pojmenování, zánik lexémů, ve vrstvě nářeční pak dochází k nivelizaci slovní zásoby, některá slova se stávají archaismy nebo historismy. Nářeční lexikum však nezaniká jako celek, ve srovnání se spisovnou češtinou stagnuje, protože dialekty neumožňují vznik nových lexikálních jednotek. Nářeční slova jsou označována jako **dialektismy**, případně jako regionalismy, a jsou omezena teritoriálně.⁶⁹ Existují dialektismy celočeské, které mají celomoravské protějšky a jsou hodnoceny jako rovnocenné, neutrální. Dále dialektismy, které se objevují pouze v oblasti českých nářečí nebo pouze v oblasti nářečí moravských a jsou tedy příznakové.⁷⁰

Obecně platí, že nářeční lexikum zůstává živé v projevech týkající se jevů a věcí, které souvisí především s rodinným společenstvím. Jedná se o slova méně frekventovaná. Zajímavé je také, že osoby podobného společenského postavení používají nářeční prvky ve stejné míře. Ta se však mění s typem komunikační situace.⁷¹

2.4 Česká dialektologie

Dialektologie je jazykovědná disciplína, zabývající se studiem nářečí. Má blízký vztah k jiným jazykovědným disciplínám (fonetika, fonologie, morfologie, slovtvorba, lexikologie atd.), ale také ke společenským vědám, jako je sociologie, etnologie, folkloristika atp.⁷²

⁶⁸ Srov. HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980, s. 13-15

⁶⁹ Srov. UHER, F. Spisovnost a nespisovnost v lexikální rovině jazyka. In: Šrámek, R. (ed.) *Spisovnost a nespisovnost dnes*. 1. vyd. Brno: MU, 1996, s. 125.

⁷⁰ Srov. KLOFEROVÁ, S. Nářeční slovní zásoba a status spisovnosti. In: Šrámek, R. (ed.) *Spisovnost a nespisovnost dnes*. 1. vyd. Brno: MU, 1996, s. 142.

⁷¹ Srov. FIC, K. K charakteristice lexikálního výrazu v dnešních rozhovorech. In: JANDOVÁ, E. (ed.) *Tváře češtiny*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000, s. 91-94.

⁷² Srov. BACHMANNOVÁ, J. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 110

V českém odborném prostředí převažuje diachronický⁷³ přístup studia. „*To vyplývá už z faktu, že předmětem oboru je zkoumání postupně zanikajících útvarů národního jazyka.*“⁷⁴ Když srovnáváme existující dialekty a sledujeme jejich vzájemnou odlišnost, hovoříme o synchronním principu.⁷⁵

Počátky dialektologie u nás zastupuje **A. V. Šembera** (1807–1882), který již od 20. let shromažďoval materiály pro své dílo *Základové dialektologie československé* (Viedeň 1864) a pro *Mapu země moravské s částmi pohraničními Slezska, Čech, Rakous i Uher*. Jedná se o první soustavnější náhled na teritoriální rozdíly v nářečích českých, moravských a slovenských.

V 50. letech 19. stol. se dialektologii, konkrétně charakteristice domažlického nářečí, věnovala **B. Němcová**, svá pozorování se snažila konfrontovat s dalšími nářečími Čech. Také **K. J. Erben** se podílel na získávání podkladů pro práci Šembery; navrhl dělení českých nářečí následovně: „*zeměpisně nepřesně definované „rozřečí domažlické“, jímž miní celou jihozápadní oblast od Plzně za Budějovice, „rozřečí k straně moravských hranic“ – tedy celý pás českomoravský a jako třetí „rozřečí severních Čech*“.“⁷⁶ Střední Čechy nepovažoval ze sběratelského hlediska za zajímavé, „*sama Praha se vyznačuje jen chybami*“.⁷⁷

V. Maloch doplňuje trojici Šemberových spolupracovníků. „*Rozeznává trojí hlavní podřečí (severní, tj. bydžovsko-hradecké, střední – kolem Prahy a podřečí jižních Čech), z nichž každé dále dělí na více menších různorečí.*“⁷⁸

Záznamy a rukopisné příspěvky V. Malocha, K. J. Erbena i B. Němcové jsou dokladem počínajícího zájmu o lidový jazyk, sledování nářečních zvláštností a vlasteneckého uvědomování si „*projevů nezkažené mateřštiny*“.⁷⁹

Následuje období české dialektologie (poslední třetina 19. století do konce 50. let 20. století), na počátku reprezentované **F. Bartošem** a jeho *Dialektologií moravskou* (1886, 1896), která obsahuje první celistvé popisy nářečí. Bartošův *Dialektický slovník moravský*

⁷³ Diachronie sleduje vývojové změny, proměny v čase. Synchronie zkoumá současný stav.

⁷⁴ HLAVSOVÁ, J. Diachronie a synchronie v historii české dialektologie. In: ČMEJRKOVÁ, J. a kol (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním*. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, 2012, s. 50,

⁷⁵ Srov. tamtéž.

⁷⁶ HLAVSOVÁ, J. Počátky české dialektologie. *Naše řeč* č.2, ročník 70, 1987, [online]. [cit.16.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6684>.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Srov. tamtéž.

se stal vzorem pro další práce nářeční lexikografie, například pro *Dialektický slovník chodský* (1907) **J. F. Hrušky**.

Také významná postava bohemistiky **Jan Gebauer** se podílel na obohacení naší dialektologie, ačkoli sám se touto disciplínou nezabýval. Pozornost věnoval například příčinám jazykových změn, vedl dialektologické práce v slovanském semináři na Filozofické fakultě v Praze.⁸⁰

Badatelské způsoby české dialektologie se začínají formovat na základě studií **Bohuslava Havránka** a **Františka Trávníčka**. Havránek v rozpravě *K české dialektologii* (1924) definuje dva základní směry výzkumů našich nářečí: „*monografické zpracování homogenního nářečí a sledování jednotlivých jazykových jevů v celém jejich územním rozšíření*.“⁸¹ F. Trávníček je autorem publikace populárně naučného charakteru, která nese název *O českém jazyce*. V části věnované nářečím rozlišuje nářečí česká v Čechách, moravská na Moravě, nářečí slezské (též lašské) ve Slezsku a slovenská na Slovensku. Terminologicky vymezuje *nářeční skupinu*, jíž ponechává výraz *nářečí*, a *nářeční podskupinu* a odklání se od užívání termínu *podřečí*. V odborných studiích pak **Trávníček** popisuje např. nářeční situaci na Moravě (*Moravská nářečí* – 1926). Největší přínos dialektologie v tomto období se promítl především v jeho *Historické mluvnici československé* (1935).

Na základě všech dostupných dialektologických prací napsal v roce 1934 B. Havránek pojednání *Nářečí česká* (v rámci encyklopedie *Československá vlastivěda*), v němž rozlišuje nářeční uskupení západní neboli česko-moravsko-slezské a východní neboli slovenské. **Václav Vážný** v části studie zvané *Nářečí slovenská* paralelně představuje východomoravská nářečí jako nářečí východní skupiny.⁸²

Dalšími monografiemi navazují osobnosti z *trávníčko-havránkovské* linie, např. **A. Kellner** (*Štramberské nářečí, Východolašská nářečí I, II, 1946–1949*), **F. Kopečný** (*Nářečí Určic a okolí*), **J. Bělič** (*Dolská nářečí na Moravě*), **F. Svěrák** (*Boskovické nářečí – 1941*).

Období po druhé světové válce bylo pro českou dialektologii dobou rozkvětu. **Adolf Kellner** v *Úvodu do dialektologie* (1954) prezentuje dialektologii jako zformovaný vědní obor, objasňuje vztah mezi nářečím a národním jazykem, řadí sociolekty k předmětu tohoto odvětví lingvistiky. Do téže etapy náleží i práce později vydané **A. Lamprechtem**

⁸⁰ Srov. HLAVSOVÁ, J. Jan Gebauer a česká dialektologie. *Naše řeč* č. 4, ročník 71, 1988, [online]. [cit.8.6.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6788>.

⁸¹ PLESKALOVÁ, J. et al. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, s. 354.

⁸² Srov. tamtéž.

(*Středoopavské nářečí* – 1953), **F. Svěrákem** (*Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví* – 1966) nebo **J. Voráčem** (*Česká nářečí jihozápadní I* – 1955).

O rekonstrukci vzniku nářečních jevů na středomoravsko-východomoravském pomezí se pokusil **Jaroslav Bělič** v práci *Dolská nářečí na Moravě* (1954). Dotazníkovými sběry pak byly ovlivněny monografie, např. *Nářečí přechodného pásu česko-moravského* od **S. Utěšeného**, *Severní pomezí moravskoslovenských nářečí* (1964) **J. Skuliny** a další.

Od 50. let 20. století probíhal rozsáhlý systematický výzkum nářečí na celém území národního jazyka. Pomocí korespondenčních anket a následným terénním výzkumem (v 60. a 70. letech) byl získán nářeční materiál pro vytvoření dnes již šestisvazkového Českého jazykového atlasu. Podává nejpropracovanější doklad vývoje a formování českých nářečních systémů. Podíleli se na něm např. **J. Balhar**, **M. Krčmová**, **S. Kloferová**, **M. Šipková**, **S. Utěšený** a mnoho dalších.

Od 70. let vznikaly nově koncipované syntaktické nářeční monografie, např. **Věra Michálková** se věnuje větě jednoduché, **Jan Chloupek** řeší problematiku nářečního souvětí. Nářeční slovotvorbou východomoravské oblasti se zabývá **Zuzana Hlubinková**, středomoravskou oblastí **Karel Fic**. Významnou práci odvádějí i odborníci zpracovávající nářeční slovní zásobu.⁸³

Mezi dialektology, kteří se zabývali nářečím oblasti, do níž spadá námi zkoumaná obec, patří např. Bartoš, Bělič, Svěrák, Hlubinková.

⁸³ Srov. PLESKALOVÁ, J. et al. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, s. 353-363.

3 Charakteristika obce Dolní Bojanovice

Obec Dolní Bojanovice se nachází osm kilometrů severozápadně od města Hodonína. Sousedí s obcemi Mutěnice, Starý Poddvorov, Josefov a Lužice. Geograficky leží v Dolnomoravském úvalu, geologicky jsou Dolní Bojanovice součástí flyšového pásma Karpatského oblouku. Národopisně patří do oblasti Slovácka, do jeho subregionu Podluží (příloha – mapa č. 2).

Nejstarší archeologické nálezy ukazují na osídlení již v mladší době kamenné. První písemná zmínka pochází z roku 1196 a je psána latinsky, nelze však určit, ve kterém období byly Dolní Bojanovice založeny. Jejich jméno ale naznačuje starobylý původ.⁸⁴

K dubnu 2014 měly Dolní Bojanovice celkem 2 974 obyvatel (dospělí muži – 1183, dospělé ženy – 1197, děti do 18 let – 594) s průměrným věkem 39,2 let.

Obec Dolní Bojanovice má úplnou základní školu, která byla postavena v roce 1984 jako osmnáctitřídní škola. Její součástí je i mateřská škola s kapacitou 102 dětí, jež je formálně i místně připojena k ZŠ. V současné době ji navštěvuje 295 žáků ve 14 třídách. Dále se v obci nachází základní umělecká škola, pošta, zdravotnické zařízení. Dominantou je kostel zasvěcený svatému Václavu, nacházející se ve středu obce.

Pro Dolní Bojanovice je typické propojení církevních a lidových tradic. Folkloristické a některé folklorní akce jsou přístupné všem věkovým kategoriím, avšak nebývají přizpůsobené i účasti dětí.

Na základě většiny církevních svátků a slavností se pořádají akce, při nichž chodí v kroji především mladá generace.⁸⁵ Nejdůležitější z nich jsou Svatováclavské hody a Hodky s vinobráním. Přestože mají tradiční průběh, nejedná se o představení, ale o přirozenou lidovou zábavu, na níž se mluví téměř výhradně nářečím. Těchto i jiných slavností se účastní místní obyvatelé i hosté z okolních obcí, tzv. *přespolní*.

V Dolních Bojanovicích je živý folklor podstatnou součástí života obyvatel. Výrok není podepřen samostatným výzkumem. Vycházíme však z osobní zkušenosti a z faktu, že na těchto folklorních akcích je velká účast především místních obyvatel. Do živého

⁸⁴ Většina osad s koncovkou -ice pravděpodobně vznikala před 12. stoletím, na počátku raně feudálního období. Tehdejší vsi dostávaly názvy podle svých majitelů či zakladatelů. Bojanovice získaly své pojmenování od jména Bojan. V České republice se vyskytuje sedm vesnic s názvem Bojanovice a další s názvem Bojanov.

⁸⁵ Nový rok, Velikonoce, Slavnosti Božského Srdce, Slavnost Božího Těla, Svatováclavské hody, Vánoce. Světské – folkloristické akce v této obci: Krojový ples, Dívčí vínek, Krojový výlet, *Zarážání hory*, Zahrávání hodů, Svatováclavské hody a Hodky, besedy u cimbálu apod. Folklorní události uchovávají rysy spontánnosti a nepravidelnosti: fašaňk, *smrtnica*, zpívání děvčatům pod okny, zpívání pod *búdama*, *dělání na potforu*, v neděli po svatbě – *maškary* atd.

folklorismu obce je možné zařadit i neoficiální setkávání ve vinných sklepech (tzv. *búdách*) za účelem zábavy s lidovým zpěvem, někdy doprovázené živou hudbou, a jiné udržované tradice, které nejsou závislé na organizaci. Typickým znakem lidové zábavy v obci je její spontánnost, což lze považovat za znak folkloru.

Dolní Bojanovice patří do východomoravské skupiny nářečí, jeho jižní (slovácké) podskupiny. Aktuální stav nářečí jsme zjišťovali výzkumem, který představíme v následujících kapitolách. Nejedná se o první dialektologický výzkum v této vesnici: kromě odborníků zde v roce 2005 zjišťovala Martina Dvořáková, zda nejmladší generace v Dolních Bojanovicích mluví nářečím, přičemž se zaměřila na žáky 4. a 5. tříd. Podobný výzkum provedla v roce 2007 Ludmila Kiedroňová, která srovnávala používání nářečí žáky 4. a 5. tříd z Mikulčic, Hodonína a Dolních Bojanovic. Petra Hubáčková se ve své diplomové práci věnovala mluvě vinařů v Dolních Bojanovicích (2007).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíle výzkumu

Dialektům se v posledních několika desetiletí přisuzuje atribut mizejícího útvaru národního jazyka. Nejedná se však o změny nové; nivelizace nářečí a postupné zanikání lokálně omezených jazykových jevů zaznamenal již F. Bartoš. Ve východních okrajových částech naší země je relativně dobře zachovaný stav tradičních teritoriálních nářečí, přesto i zde dochází k posunům na všech jazykových úrovních.

Na základě toho si klademe několik otázek. Je zachováno původní slovácké nářečí v mluvě obyvatel Dolních Bojanovic? Jaké faktory působí na jeho používání v běžné mluvě?

Cílem této práce je zjistit aktuální stav nářečí v Dolních Bojanovicích. Bude nás také zajímat, zda užívání místního nářečí střední, mladou a nejmladší generací se liší od nářečí nejstarší generace, tedy autochtonního obyvatelstva.

V následující části kapitoly představíme výchozí hypotézy pro výzkum.

4.1 Hypotézy

Hypotéza č. 1: Předpokládáme, že užívání nářečních tvarů je ovlivněno věkem respondentů.

Hypotéza č. 2: Užívání nářečí je ovlivněno účastí na folklorních akcích v obci.

Hypotéza č. 3: Na míru užívání nářečí má vliv i krátkodobý pobyt mimo Dolní Bojanovice.

Hypotéza č. 4: Znalost konkrétních lexikálních jednotek nářečí v Dolních Bojanovicích je ovlivněna původem rodičů.

5 Metodika práce

V páté kapitole se budeme věnovat informacím o průběhu a výsledcích úvodního výzkumu, v druhé části podáme charakteristiku respondentů. Ve třetí podkapitole se zaměříme na popis výzkumné metody.

5.1 Výsledky úvodního výzkumu

Cílem úvodního výzkumu bylo vybrat pro následné dotazníkové šetření jazykové (hláskové, morfologické, lexikální) prostředky, které jsou typické pro východomoravské nářečí, ale také ty, jež jsou charakteristické pouze pro zkoumanou obec a blízké okolí (Podluží).

Předvýzkum probíhal více způsoby v přirozených podmínkách: pokusili jsme se zachytit spontánní promluvy a rozhovory obyvatel Dolních Bojanovic na oslavách, společenských zábavách, v domácím prostředí, ve škole při pedagogické praxi. Zapisovali jsme z našeho pohledu zajímavé prvky těchto projevů, nahrávali jsme části promluv, diskusí, rozhovorů, přímým dotazováním jsme zjišťovali užívání a význam lexikálních jednotek, použití různých hláskových variant u autochtonního obyvatelstva.

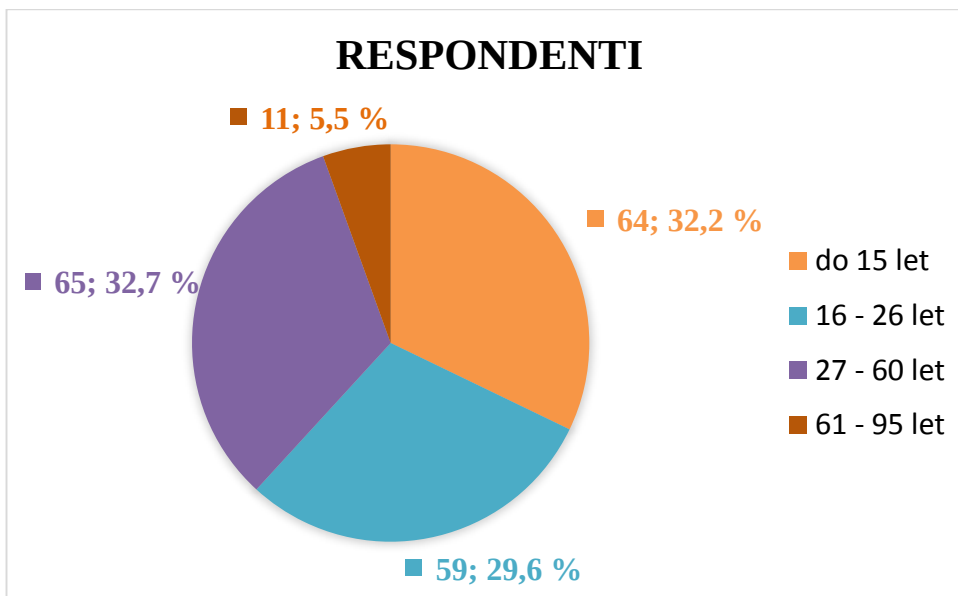
Na základě tohoto získaného materiálu byl sestaven pilotní dotazník, který byl testován na vzorku respondentů. Ten ukázal, že nejmladší generace místo tvarů, které používá v běžném hovoru, se snažila psát spisovně jako ve škole. Proto jsme v konečném dotazníku dali respondentům na výběr z několika možností, případně si mohli připsat jiný tvar. Dále jsme zjistili, že respondenti mají problém vybavit si spisovný ekvivalent konkrétních nářečních slov. Z toho důvodu byla změněna tato položka a dotazovaní mohli význam vysvětlit i celou větou.

5.2 Charakteristika respondentů

Hlavního výzkumu se zúčastnilo celkem 199 respondentů, kteří v posledních pěti letech bydlí nebo bydleli v Dolních Bojanovicích. Respondenty jsme rozdělili do čtyř generačních skupin: nejstarší generaci zastupuje 11 autochtonních obyvatel ve věku od 61 do 95 let, 65 ze střední generace – od 27 do 60 let, 59 z mladé generace od 16 do 26 let, 64

z nejmladší generace – do 15 let.⁸⁶ Generační struktura respondentů je znázorněna v grafu č. 1.

Graf č. 1: Generační struktura respondentů

Počet respondentů nebyl rovnoměrný ve všech generacích ani co do pohlaví. Výzkumu se účastnilo celkem 115 (57,8 %) žen a 84 (42,2 %) mužů.

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů

Generace	Počet žen	Počet mužů
nejmladší	24	40
mladá	44	15
střední	40	25
nejstarší	7	4
CELKEM	115	84

⁸⁶ Toto rozdělení jsme zvolili z toho důvodu, že děti do 15 let se aktivně neúčastní folklorních událostí v obci, respektive tyto akce nejsou přizpůsobeny této věkové kategorii. Od 15 let věku chodí mládež v kroji na folklorní i církevní akce, jak jsme již uvedli dříve.

5.3 Metoda dotazníku

Pro výzkum se nám jevila jako nejvhodnější metoda dotazníku: „*Je to metoda, která shromažďování dat zakládá na dotazování osob; charakterizuje se tím, že je určena pro hromadné získávání údajů.*“⁸⁷

Na základě předvýzkumu jsme vytvořili dva typy dotazníků; pro žáky 2. stupně ZŠ, tedy pro nejmladší generaci, se jednalo o tištěnou verzi dotazníku, který je připojen v příloze, pro respondenty starší 15 let byla vytvořena jeho elektronická forma, pro některé z nejstarší generace jsme využili tištěnou verzi elektronického dotazníku.

Nejmladší generace obdržela dotazníky při výuce českého jazyka v ZŠ Dolní Bojanovice. Z důvodu velkého počtu položek bylo možné vyplnit dotazníky doma a přinést je vyplněné zpět do školy. Elektronické dotazníky byly vyplňovány v průběhu měsíce března tohoto roku (2014).

Kromě úvodu dotazníku, v němž jsme sledovali faktory ovlivňující mluvu člověka, byl dotazník rozdělen na tři části: v první části bylo 20 vět, v nichž měli dotazovaní vybrat vždy jednu variantu označeného slova, kterou používají v běžné mluvě, popřípadě mohli doplnit jinou. Ve druhém oddílu se jednalo o výběr slov stejným způsobem. Tato slova ale nebyla (až na výjimky) v syntagmatech. Ve třetím oddíle respondenti měli za úkol označit, zda slovo znají, neznají nebo používají. Dále k těmto nářečním výrazům měli připsat jejich význam. Dotazník je přiložen v přílohách této práce.

5.3.1 Dotazník pro nejmladší generaci

V úvodu dotazníku jsme kromě osobních údajů zjišťovali faktory, které mohou ovlivňovat výběr jazykových prostředků v běžné mluvě. Položky č. 6–9 se týkaly subjektivních faktorů.

1. položka: Tvé současné bydliště:
2. položka: Jak dlouho zde žiješ?
3. položka: Kde jinde jsi během svého života bydlel/a?
4. položka: Odkud pochází matka?
5. položka: Odkud pochází otec?
6. položka: Mluvíš nářečím? Kde?

⁸⁷ SKALKOVÁ, J. A kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Praha: SPN, 1985, s. 86

7. položka: Snažíš se mluvit spisovně? Kde?
8. položka: Kdo z tvého okolí mluví nářečím?
9. položka: Opravuje tě někdo, když mluvíš nářečím? Kdo?

5.3.2 Dotazník pro starší 15 let

Na rozdíl od dotazníku pro nejmladší generaci obsahoval tento dotazník mj. položky, týkající se účasti na folklorních akcích.

1. položka: Vaše současné bydliště:
2. položka: Kolik let žijete/jste žil(a) v Dolních Bojanovicích?
3. položka: Napište, kde jinde jste během svého života bydlel(a) a jak dlouho:
4. položka: Odkud pochází vaše matka?
5. položka: Odkud pochází váš otec?
6. položka: Účastníte se v Dolních Bojanovicích folklorních akcí?
7. položka: Účastníte se folklorních krojových akcí v kroji?
8. položka: Mluvíte slováckým nářečím?
9. Položka: Kde používáte nářečí?

6 Dotazníkové šetření

V následujícím textu se budeme zabývat zhodnocením průzkumu, který byl proveden metodou dotazníku – elektronickým pro generaci mladou, střední a nejstarší a tištěnými dotazníky pro nejmladší generaci.

6.1 Komentáře k úvodu dotazníku

V úvodu dotazníku jsme zjišťovali objektivní i subjektivní faktory, ovlivňující používání nářečí v běžném hovoru. Pro větší přehlednost některých položek přidáváme grafy a tabulky.

6.1.1 Komentáře k jednotlivým položkám dotazníku pro nejmladší generaci

Soubor respondentů nejmladší generace čítá 64 osob. V následující části práce (6.1.1) považujeme za celek (100 %) pouze tuto skupinu dotázaných.

Položka č. 1: Tvé současné bydliště:

Současným bydlištěm respondentů nejmladší generace jsou v 61 (95,3 %) případě Dolní Bojanovice. Do výzkumu byla zařazena také jedna (1,6 %) dívka, momentálně žijící v Moravském Žižkově a jeden (1,6 %) chlapec žijící v Josefově, a to proto, že z Dolních Bojanovic se odstěhovali teprve nedávno a splňují tak kritéria pro účast na průzkumu.

Položka č. 2: Jak dlouho zde žiješ?

Většina respondentů z Dolních Bojanovic, tj. 59 (92,2 %), zde žije déle než deset let nebo celý život. Dva chlapci (3,1 %) z 6. ročníku (11–12 let) se přistěhovali do této obce před sedmi lety. Jeden čtrnáctiletý chlapec (1,6 %) bydlí v Dolních Bojanovicích dva roky. Dívka (1,6 %), která žije jeden rok v Moravském Žižkově, byla dříve obyvatelkou Dolních Bojanovic 11 let. Patnáctiletý chlapec (1,6 %) se do nedalekého Josefova přestěhoval před dvěma či třemi roky.

Položka č. 3: Kde jinde jsi během svého života bydlel/a?

Změna bydliště může ovlivnit výběr jazykových prostředků. Domníváme se však, že pokud k ní dojde v prvních letech života, její působení nelze pozorovat v době, kdy dítě svou mateřtinu ovládá. V případě, že rozdíl mezi věkem respondenta a dobou, kterou žije

v Dolních Bojanovicích, je menší než jeden rok, tuto informaci ve výsledcích neuvádíme. Pro větší názornost jsou údaje uvedeny v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2: Přechodné bydliště nejmladších respondentů

Dřívější bydliště	Nářečí regionu	Doba dřívějšího bydliště	Pohlaví a věk respondenta	Doba v D.B.
Hodonín	východomor. – slovácké	4 roky	chlapec, 11 let	7 let
Hodonín	východomor. – slovácké	5 let	chlapec, 12 let	7 let
Hovorany	východomor. – slovácké	2 roky	chlapec, 12 let	10 let
Hodonín	východomor. – slovácké	3 roky	chlapec, 13 let	10 let
Hodonín	východomor. – slovácké	4 roky	chlapec, 14 let	10 let
Lužice	východomor. – slovácké	4 roky	dívka, 14 let	10 let
Hodonín	východomor. – slovácké	4 roky	dívka, 15 let	11 let
Hodonín	východomor. – slovácké	2 roky	chlapec, 15 let	13 let
Pardubice	Severovýchodočeské	2 roky	chlapec 13, let	11 let
?	?	?	chlapec, 14 let	2 roky

Položka č. 3: Odkud pochází matka?

Domníváme se, že děti rodičů pocházejících z města, kde je užíván jiný útvar jazyka, nebo z vesnice, v níž se vyskytuje odlišné nářečí, budou vykazovat znaky městské mluvy nebo jiného nářečí. Největší vliv původu rodičů⁸⁸ předpokládáme ve znalosti konkrétních dialektismů.

Matky 37 (57,8 %) respondentů nejmladší generace pocházejí z Dolních Bojanovic. Původ maminek 27 (42,2 %) dotázaných je uveden v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3: Původ matek nejmladších respondentů

Původ matky	Nářečí regionu	Počet respondentů
Brno	město, středomoravské	2
Čejkovice	východomoravské – dolské	1
Dolní Dunajovice	bez tradičního nářečí	1
Hodonín	město, východomoravské – slovácké	5

⁸⁸ Větší vliv na jazyk dítěte má matka. Ženy jsou také těmi, kdo více udržují nářečí – srov. KLOFEROVÁ, S. *Mluva v severomoravském pohraničí*. 1. vyd. Brno: MU, 2000, s. 13

Hrušky	východomoravské – slovácké	1
Josefov	východomoravské – slovácké	3
Lanžhot	východomoravské – slovácké	1
Lužice	východomoravské – slovácké	1
Pardubice	město, severovýchodočeské	1
Prušánky	východomoravské – slovácké	1
Rohatec	východomoravské – slovácké	1
Starý Poddvorov	východomoravské – slovácké	3
SV Čechy	severovýchodočeské	2
Šardice	východomoravské – dolské	1
Uherský Brod	město, východomor.– dolské	1
Slovensko	Slovenština	2

Celkem 16 (25 %) respondentů má matku pocházející z oblasti užívání východomoravského slováckého nářečí, maminky dvou dotázaných jsou původem z území dolského nářečí.

Položka č. 4: Odkud pochází otec?

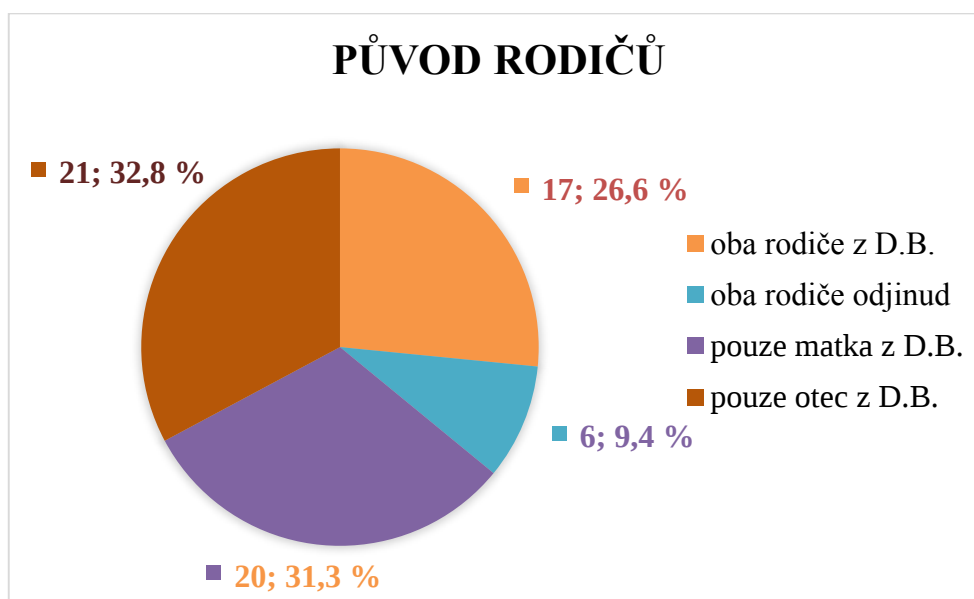
Otcové 38 (59,4 %) respondentů pocházejí z Dolních Bojanovic. V následující tabulce uvádíme původ otců 26 (40,6 %) respondentů z nejmladší generace.

Tabulka č. 4: Původ otců nejmladších respondentů

Původ otce	Nářečí regionu	Počet respondentů
Březí	bez tradičního nářečí	1
Čejkovice	východomoravské – dolské	1
Dačice	jihovýchodočeská	1
Hodonín	město, východomoravské – slovácké	1
Horní Bludovice	slezské nářečí	2
Hovorany	východomoravské – slovácké	3
Hrubá Vrbka	východomoravské – kopaničářské	1
Hrušky	východomoravské – slovácké	1
Josefov	východomoravské – slovácké	1

Kněždub	východomoravské – kopaničářské	1
Lanžhot	východomoravské – slovácké	1
Lužice	východomoravské – slovácké	2
Milotice	východomoravské – slovácké	1
Moravský Žižkov	východomoravské – dolské	1
Prušánky	východomoravské – slovácké	2
Slovensko	slovenština	2
Starý Poddvorov	východomoravské – slovácké	1
Šumice	východomoravské – dolské	1
Šumperk	středomoravské centrální nářečí	1
Tvrdonice	východomoravské – slovácké	1

Graf č. 2: Původ rodičů

V grafu č. 2 můžeme vidět, že oba rodiče 17 (26,6 %) respondentů jsou rodilí mluvčí Dolních Bojanovic, oba rodiče šesti (9,4 %) dotázaných pocházejí odjinud než z Dolních Bojanovic. Pouze matku původem z Bojanovic má 20 (31,3 %) nejmladších respondentů, pouze otce z Dolních Bojanovic má 21 (32,8 %) dotázaných.

Položka č. 5: Mluvíš nářečím? Kde?

Respondenti odpovídali na základě vlastního úsudku, jedná se tedy o subjektivní položku.

- Odpověď: *ano*

Doma, v zájmovém kroužku, mezi kamarády i ve škole mluví nářečím 21 (32,8 %) nejmladších dotázaných. Sedm (10,9 %) respondentů uvedlo, že nářečí používá doma, mezi kamarády i ve škole. Doma, v zájmovém kroužku, mezi kamarády (ale ne ve škole) se nářečím dorozumívá osm (12,5 %) respondentů. Doma a mezi kamarády hovoří nářečím osm (12,5 %) dotázaných. Pouze doma se takto domlouvají dva (3,1 %) nejmladší respondenti, jeden (1,6 %) pouze mezi kamarády. Prostředí, v němž mluví nářečím, vůbec neoznačilo pět (7,8 %) těchto dotázaných.

- Odpověď: *spíše ne, občas, někdy, trochu*

Spíše ne, občas, někdy, trochu jsou odpovědi osmi respondentů na tuto položku, z nichž nářečím mluví pouze doma jeden (1,6 %) respondent, pouze s kamarády také jeden (1,6%). Tři chlapci (4,7 %) označili, že nářečí používají jen doma a mezi kamarády. Doma, v zájmovém kroužku a mezi kamarády se nářečím dorozumívá jeden (1,6 %) chlapec. Ostatní respondentky (2, tj. 3,1 %), které nářečí používají jen *někdy*, nevybraly prostředí, v němž dialekt praktikují.

- Odpověď: *ne*

Jako subjektivní odpověď *ne* na výše zmíněnou otázku doplnilo pět (7,8 %) dotázaných, z toho jeden (1,6 %) vybral všechny možnosti, kde (ne)používá dialekt. Jeden (1,6 %) respondent označil jako prostředí, kde (ne)hovoří nářečím doma a mezi kamarády.

Položka č. 6: Snažíš se mluvit spisovně? Kde?

U této rovněž subjektivní položky mohli dotázaní vybrat více odpovědí. Žáci 2. stupně odpovídali následovně: 35 (54,7 %) z nich uvedlo, že se snaží mluvit spisovně, používat spisovnou češtinu v běžné mluvě se nesnaží 17 (25,6 %) dotázaných. Pouze občas se o spisovný projev snaží 12 (18,8 %) respondentů.

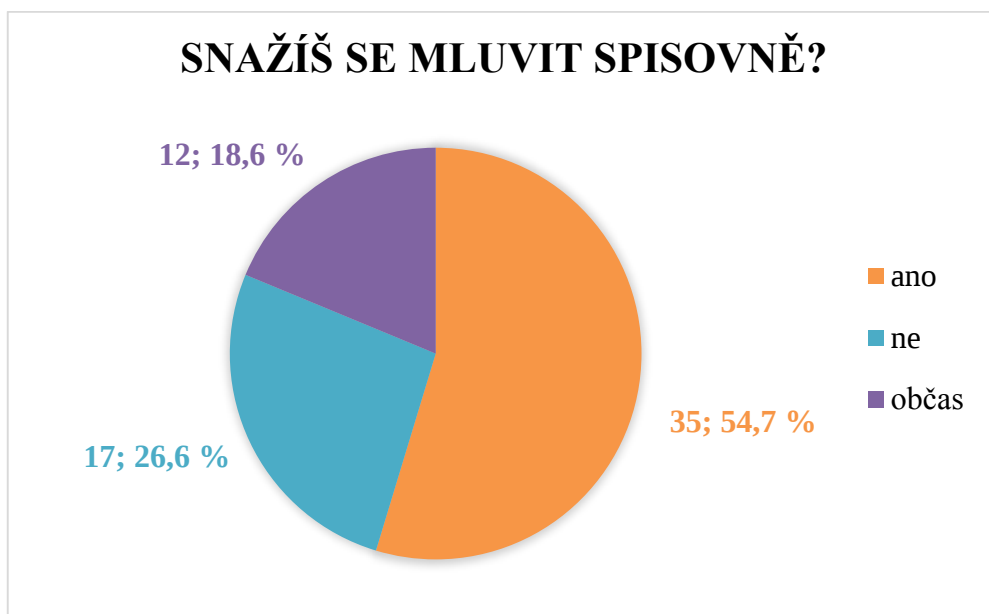
Odpověď: *ano*

Z těch, kteří odpověděli *ano* (35, tj. 55 %) na výše uvedenou otázku, se pouze ve škole snaží hovořit spisovnou češtinou 24 (37,5 %) respondentů. V osmi případech (12,5 %) bylo uvedeno, že se snaží používat spisovnou češtinu všude, tj. doma, ve škole, v zájmovém kroužku i mezi kamarády. Dva (3,1 %) respondenti se domnívají, že mluví spisovně všude kromě zájmového kroužku. Jeden (1,6 %) respondent se snaží mluvit spisovně pouze v zájmovém kroužku a mezi kamarády.

Odpověď: *ne*

Tuto možnost odpovědi zvolilo mj. i pět (7,8 %) respondentů, kteří uvedli, že snahu mluvit spisovně projevují pouze ve škole. Jeden (1,6 %) z nich upřesnil, že se jedná o hodinu češtiny.

Graf č. 3: Spisovnost mluveného projevu

Tabulka č. 5: Snaha o spisovnost mluveného projevu

Snaží se mluvit spisovně	Počet respondentů	% (z 35)	% (ze 64)
doma	10	28,6 %	15,6 %
ve škole	34	97,1 %	53,1 %
v zájm. kroužku	9	25,7 %	14,1 %
mezi kamarády	11	31,4 %	17,2 %
Celkem ANO	35	100 %	54,7 %

Položka č. 7: Kdo z tvého okolí mluví nářečím?

Působení okolí na mluvu této generační vrstvy je větší než u vrstev jiných. Zaměstnaní rodiče nemají přes den kontakt se svými dětmi a děti tak vyrůstají ve společnosti prarodičů, kteří mají mnohdy výrazné lokálně zabarvené vyjadřování. Střední rodičovská vrstva bývá oprostěna od užívání nejnapadnějších znaků nářečí.⁸⁹

Všichni nebo téměř všichni z okolí 25 (39,1 %) respondentů hovoří nářečím. Užívání místního dialektu pouze mezi svými kamarády a spolužáky označilo devět (14,1 %) dotázaných. V 17 (25,6 %) případech byli uvedeni i prarodiče jako uživatelé nářečí. Pouze rodinu a kamarády připsalo šest (9,4 %) odpovídajících. Bez odpovědi bylo sedm (10,9 %) dotazníků.

Tabulka č. 6: Kdo z tvého okolí mluví nářečím?

Nářečím mluví	Počet respondentů	% (ze 64)
všichni	25	39,1 %
kamarádi	9	14,1 %
prarodiče	17	25,6 %
rodina a kamarádi	6	9,4 %
bez odpovědi	7	10,9 %

Položka č. 8: Opravuje tě někdo, když mluvíš nářečím? Kdo?

Opravování jazykových projevů ze strany druhých lidí nepocituje 22 (34,4 %) respondentů. Jako autorita v otázce spisovnosti figuruje paní učitelka češtiny, a to pro 39 (60,9 %) dotázaných žáků.⁹⁰ Rodiče tří (4,7 %) respondentů své děti opravují, když mluví nářečím.

Tabulka č. 7: Opravuje tě někdo, když mluvíš nářečím?

Nářečí opravuje	Počet respondentů	% (ze 64)
nikdo	22	34,4 %
rodiče	3	4,7 %
učitelka ČJ	39	60,9 %

⁸⁹ Srov. KLOFEROVÁ, S. *Mluva v severomoravském pohraničí*. 1.vyd. Brno: MU, 2000. s. 13-14

⁹⁰ Vliv mluvního cvičení z výuky mluvnice potvrdili nejmladší respondenti v řízených rozhovorech: kromě úsilí o spisovnost jsme si všimli i zcela odlišné intonace.

6.1.2 Komentáře k jednotlivým položkám dotazníku pro starší 15 let

Celek skupiny dotázaných starších 15 let tvoří 135 respondentů. Procentuální údaje vychází z tohoto počtu.

Položka č. 1: Vaše současné bydliště:

V Dolních Bojanovicích žije v roce 2014 celkem 122 respondentů, 13 odpovídajících aktuálně žije mimo tuto obec: Brno (2), Čejkovice (2), Halenkovice (1), Lanžhot (1), Mutěnice (2), Olomouc (1), Praha (2), Moskva (1), Žďár nad Sázavou (1).

Položka č. 2: Kolik let žijete/jste žil(a) v Dolních Bojanovicích?

V Dolních Bojanovicích žije 131 respondentů déle než 10 let. Jedna respondentka (0,7 %) žila dva roky v Dolních Bojanovicích, jiná respondentka (0,7 %) nyní žije v Dolních Bojanovicích dva roky, jeden a půl roku zde žije jeden (0,7 %) dotázaný, jeden (0,7 %) respondent uvedl, že v Dolních Bojanovicích žije devět let.

Položka č. 3: Napište, kde jinde jste během svého života bydlel(a) a jak dlouho:

Pouze v Dolních Bojanovicích žilo 65 respondentů. V zahraničí přechodně žilo 11 dotázaných. Odpovídající měli možnost napsat více odpovědí, ty jsme zaznamenali v následující tabulce:

Tabulka č. 8: Přechodné bydliště – skupiny starší 15 let

Nářeční oblast	Do 5 let	5–10 let	Více než 10 let
Vých. mor. – slovácká	Hrušky (1) Lanžhot (1), Lužice (2), Hodonín (2), Mutěnice (3), Valtice (1)	-	Mutěnice (1), Hodonín (2), Hovorany (1), Prušánky (1)
Vých. mor. – jiná	Dolní Dunajovice (1), Čejkovice (1), Halenkovice (1), Kněždub (1), Uh. Hradiště (1), Zlín (3)	-	Čejkovice (2), Nový Poddvorov (1), Šardice (1)

Stř. mor.	Brno (15), Kroměříž (3), Olomouc (3)	Brno (6), Olomouc (1)	Brno (3), Olomouc (1)
Slezská	Ostrava (3), Horní Bludovice (1)	-	-
Středočeská	Benešov (1), Ml. Boleslav (1), Praha (8), Chlumčany u Loun (1)	Praha (1)	Praha (1), Louny (1)

Položka č. 4: Odkud pochází vaše matka?

Původ v Dolních Bojanovicích mají matky 96 (71,1 %) respondentů. Ostatní pocházejí z následujících nářečních oblastí (číslo v závorce uvádí počet respondentů).

Tabulka č. 9: Původ matky – skupiny starší 15 let

Nářeční oblast	Obec
Východomoravská – slovácká	Dolní Bojanovice (96), Josefov (2), Mikulčice (1), Mutěnice (2), Prušánky (2), Hrušky (1), Hovorany (1), Hodonín (2), Svatobořice (1), Starý Poddvorov (1)
Východomoravská - jiná	Dolní Věstonice, Dolní Dunajovice, Čejkovice (4), Kladná – Žilín (1), Kněždub (1), Němčičky (1), Šardice (1), Veselí nad Moravou (1), Želetice u Kyjova (1)
Severovýchodočeská	Pardubice (1), Vrchlabí (1)
Středočeská	Chlumčany u Loun (1)
Zahraničí	Moldavsko (1)

Položka č. 5: Odkud pochází váš otec?

Dolní Bojanovice je obec, z níž pocházejí otcové 85 (63 %) dotázaných. Další odpovědi jsme zaznamenali do tabulky.

Tabulka č. 10: Původ otce – skupiny starší 15 let

Nářeční oblast	Obec
-----------------------	-------------

Východomoravská – slovácká	D. Bojanovice (85), Moravská Nová Ves (1), Hodonín (5), Hovorany (1), Hrušky (1), Mutěnice (2), Lužice (4), Prušánky (2), Ratíškovice (1), Rohatec, Starý Poddvorov (4), Svatobořice (1), Vacenovice (1)
Východomoravská - jiná	Boršice (1), Kněždub (1), Šardice (1)
středomoravská	Šumperk (1), Oslavany (1)
jihozápadočeská	Švihov (1)
Bez tradičního nářečí	Březí (1), Krnov (1), Hrdlovka u Mostu (1), „Čechy“ (1)
zahraničí	Moldavsko (1) Slovensko (1)

Položka č. 6: Účastníte se v Dolních Bojanovicích folklorních akcí?

V Dolních Bojanovicích je hojná účast na folklorních akcích, a to 87,4 %. Odpovědi na položku č. 6 respondentů uvádíme v tabulce.

Tabulka č. 11: Účast na folklorních akcích

Účast na folkl. Akcích	Počet respondentů	% (ze 135)
Ano	79	58,5 %
většinou ano	39	28,9 %
většinou ne	11	8,1 %
Ne	6	4,4 %

Položka č. 7: Účastníte se folklorních krojových akcí v kroji?

Hojná účast na všech krojovaných akcích se týká především mladé generace. Střední generace se do kroje obléká na Svatováclavské hody a Hodky, popř. na církevní slavnosti, jako je slavnost Božského Srdce apod. Nejstarší generace chodí v kroji každý den, to se však týká pouze žen ve věku kolem 70 let a starší.

Dotazníkem jsme zjistili údaje uvedené v tabulce:

Tabulka č. 12: Účast na folklorních akcích v kroji

Účast v kroji	Počet respondentů	% (ze 135)
ano	50	37,8 %
většinou ano	33	24,4 %
většinou ne	25	18,5 %
ne	27	20 %

Položka č. 8: Mluvíte slováckým nářečím?

Tabulka č. 13: Mluvíte slováckým nářečím?

Generace/odpověď	ANO	%	NE	%
mladá	51	37,8 %	8	5,9 %
střední	49	36,3 %	16	11,9 %
nejstarší	11	8,1 %	0	0 %
CELKEM	111	82,2 %	24	17,7 %

To, že mluví nářečím, si uvědomuje 111 (82,2 %) respondentů, 24 (17,7 %) dotázaných uvedlo, že nářečí v běžném hovoru nepoužívají.

Položka č. 9: Kde používáte nářečí?

U položky č. 9 byla možnost zvolit více odpovědí. Hodnotíme výsledky všech tří generací dohromady.

Tabulka č. 14: Kde používáte nářečí?

Mluvíte slováckým nářečím	Počet respondentů	Procent (ze 135)
doma	119	88,1 %
mezi přáteli	107	79,3 %
ve škole	23	17,1 %
v zaměstnání	22	16,3 %
na folklorních akcích	93	68,9 %
jinde	10	7,4 %

Kladli jsme si za cíl zjistit, zda obyvatelé Dolních Bojanovic užívají nářečí v běžné mluvě. Jejich subjektivní pohled na tuto otázku jsme uvedli v tabulce č. 13. Nářečím hovoří nejvíce uživatelů doma (88,1 %), mezi přáteli (79,3 %) a na folklorních akcích (68,9 %), avšak vyskytly se případy (16,3 %), kdy je nářečí používáno i v komunikaci na pracovišti.

V následujících podkapitolách se pokusíme objasnit, jaké fonologické, morfologické a lexikální prvky východomoravského nářečí jsou zachovány v běžné mluvě čtyř generací obyvatel této obce. V charakteristice nářečí zmiňujeme slova, která byla užita ve výzkumu. V závorce uvádíme počet odpovědí v procentech zaokrouhlených na jedno desetinné číslo. V případě rozdílů mezi výsledky všech generací tyto údaje uvádíme. Pro srovnání jsme využili práci Františka Svěráka s názvem *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví, Nástin dialektologie a Český jazykový atlas*.

6.2 Hláskoslovná charakteristika

- **Kvantita**

Východomoravská nářečí disponují souborem samohlásek krátkých i dlouhých – *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. Tzv. moravská krátkost samohlásek se vyskytuje například ve slovech *blato*⁹¹ (87,4 % respondentů), *mucha* (88,4 %). Lze tedy konstatovat, že krátkost tohoto typu je zachována v běžné mluvě většiny obyvatel Dolních Bojanovic. U jednoslabičných infinitivů nastává na většině území Moravy krácení dlouhých hlásek (*dat*, *brat*, *spat*, *žit*), výjimku tvoří infinitivy odvozené předponami od jednoslabičných sloves, např. *umyt* (82,9 %). Odlišnou realizaci kvantity vokálů jsme v dotazníku zjišťovali následovně: *ó* – *hóná* (65,8 %), *é* – *utékl/u* (66,3 %), *védl/védu* (62,3 %), *čtyřé/štyřé/štyré* (60,8 %).

- **Změna *a* > *e***

Staré *a*, *á* není přehlasováno ve slovesech např. *vracat* (68,3 %), *zatáčet* (67,8 %), *prašau/pršalo* (80,9 %). Ačkoliv je v okolí Dolních Bojanovic zaznamenáno nepřehlasované *a* v gen sg., např. *zelá*, *obilá*, v této obci se zmíněné tvary nepoužívají, což uvádí i Svěrák.⁹² V našem průzkumu jsme zjistili pouze ak. sg. *náčeňá*, ten je totožný s gen. sg. Přestože tuto variantu zvolilo pouze 20,1 % dotázaných, používají ji všechny generační skupiny. Neprovedení přehlásky je rovněž běžné u slova *sa* (68,3 %).

⁹¹ Starší generace vyslovují obalované *l* – *buato*, avšak v dotazníku nebylo uvedeno.

⁹² Srov. SVĚRÁK, F. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1966, s. 19.

- **Změna *o* > *a***

Proti pračeskému *o* stojí *a* ve slově *škarůpka* (6 %)/*skarůpka* (31,2 %). Nejmladší generace v 59 případech (92,2 % z 64) uvedla tvar *skořápka*. Celkem 37,2 % respondentů provádí přehlásku v tomto slově.

- **Změna *u* > *i* (*ú* > *í*)**

Pračeské *u* bylo zachováno – původnější *břuch* užívá 63,3 % respondentů. Spisovnou variantu *břicho* označilo 31 dotázaných nad 15 let (tj. 15,6 % ze 199), během svého života žilo přechodně mimo D. Bojanovice 20 z nich (64,5 % z těchto odpovídajících). U nejmladší generace se vyskytovaly odpovědi *břuch* (14,6 %) x *břicho* (15,1 %) ve stejném poměru. Pět (2,5 %) respondentů z nejmladší a sedm (3,5 %) z mladé a střední generace používá morfologicky odlišnou variantu *břucho*.

Nářeční tvar *klůče/klůčky* užívá 61 % respondentů, přehláska se v Dolních Bojanovicích většinou nerealizuje ani u slovesných tvarů 3. os. pl., např. *pobíhajú* (72,4 %).

- **Změna *ú* > *ou***

Výskyt pračeského *ú* místo českého *ou* jsme zjišťovali následovně: *súsed* (87,4 %), *múka* (78,4 %) – dvacetkrát (10 %) se v dotazníku pro starší 15 let vyskytla odpověď *mouka* – 18 (9 %) z těchto respondentů žilo déle než dva roky mimo Dolní Bojanovice.⁹³ Tvar *hlúpi* používá pouze 9,5 % dotázaných, starší variantu kombinovanou s obouretným, obalovaným *l* – *húpi* označilo 39,7 %. Sloveso *fúkal* patří mezi běžně používané tvary pro 69,8 % všech respondentů, jeho alternativa *fučal* pro 15,6 %. *Cúvni* náleží do aktivní zásoby 46,2 % dotázaných a variantu *cúfni* upřednostňuje 36,2 % ze všech odpovídajících. Dále se v dotazníku vyskytovala feminina v instrumentálu *vařajkú* (73,4 %), *s tetú* (88,4 %), *za d'ed'inú* (89,9 %).

- **Úžení *é* > *í***

Přestože nominativ vzoru stavení s nezúženým *é* je typický pro blízké okolí Dolních Bojanovic, i zde byl zjištěn jeho výskyt, např. *obilé* užívá 45,7 % z dotazovaných, *zelé* 43,7 % ze všech respondentů. Dle výsledků je zřejmé, že věk ani přechodné bydliště zde nebylo faktorem ovlivňujícím výběr varianty. To se však netýká slova *lémec*, které je

⁹³ Číslo udává počet respondentů s bývalým přechodným bydlištěm: Brno – 5, Praha – 2, Čechy – 3, Ostrava – 1, Olomouc – 1, okres Břeclav – 3, okres Hodonín – 3, zahraničí – 2 (USA, Moldavsko).

užíváno všemi nejstaršími odpovídajícími, tj. 11 (5,5 %). Nejmladší dotázaní starší tvar nezvolili ani jedenkrát (0 %). *Lémec* vybrala mladá generace v sedmi (3,5 %) případech, střední generace v 16 (8 %). Nezúžené *é* v tomto slově používá celkem 17,1 % respondentů.

- **Změna *aj* > *ej***

Téžeslabičné *aj* bylo v úvodním výzkumu zachyceno ve slovech *najlepší*, *najvječí*, tedy v prefixu *naj-*, pouze u nejstarší generace. Do dotazníkového šetření však byla zahrnuta slova, jejichž nezměněnou hláskovou variantu používají všechny generace – *daj* je běžný tvar v mluvě 72,9 % dotázaných, *vajco* však pouze u 8,5 %. Necelých 57 % uživatelů ve slově vyslovuje *i* – *vajico* (*vajice*).

- **Slabičné *r* a *l***

Vedle vlastních samohlásek má toto nářečí slabičné *r* a *l*, jak dlouhé, tak i krátké. Do dotazníku byla vybrána slova *teprve* a *klouzat* s jejich nářečními obměnami. Regionální *teprv(f)* v běžné mluvě používá 64,3 % všech dotázaných. Tvar *teprú(v/j)* není pro Dolní Bojanovice typický, zvolili ho pouze čtyři (2 %) respondenti. Nejstarší nářeční variantu druhého slova, *kízat*, vybralo 24,6 %, jeho krátký tvar *klzat* 9,5 %.

- **Změny v místě artikulace**

Skupina hlásek *šč* je považována za rys společný u středomoravských i východomoravských nářečích. V Dolních Bojanovicích však tvary *ešče* (10,1 %), *nášče* (6 %), *poščaj* (16,1 %), *ščestí* (16, 1 %), *chcelas* (39,7 %) jsou na ústupu i u nejstarší generace, přesto se v malé frekvenci vyskytují i v běžné mluvě ostatních generací.

- **Bilabiální *l***

Typickým znakem jižního úseku východomoravských nářečí je obalované *l*. Většinou vyslovované jako *u* ve slovech *huava* (16,1 %), *chceuas* (11,1 %), *huuadný* (7 %). Koncové *l* se realizuje spíše jako *u* s předsazenou spodní čelistí, např. v přičestí minulém 3. os., muž. rodu – *vudu*, (9,5 %), *uutku* (14,1 %) jako *u* se také vyslovuje ve slovech *chup* (22,6 %), *sunko* (14,6 %). Nepatrné rozdíly ve výslovnosti některých slov najdeme mezi uživateli generace střední a generace nejstarší, většinou jde však o individuální rozlišení. Obě generace, resp. někteří z ní, tuto hlásku užívají bezděčně, přesto v závislosti na tom, s kým hovoří. U mladé generace je bilabiální *l* užíváno úmyslně a je znakem komičnosti, v běžné

komunikaci této věkové skupiny se nevyskytuje.⁹⁴ Nejmladší generace v dotaznících označovala, že slova s tímto zastaralým fonémem užívají (*hŭava* – 3, *chřěuas* – 1, *vědu* – 1, *chup* – 9, *sunko* – 5). Zajímavé je, že tato slova označovaly i děti, jejichž oba rodiče pocházejí odjinud než z Dolních Bojanovic. V úvodním výzkumu řízenými rozhovory se zástupci nejmladší generace se *u* nevyskytlo ani jednou.

- **Asimilace znělosti**

Asimilaci znělosti jsme ověřovali slovesem *bít* (*být*) 1. os. pl. Nejvíce je užíváno *sme* (77,4 %) místo moravského *zme* (11,1 %), které se vytrácí z každodenní komunikace i nejstarší generace (jeden respondent nejstarší generace, 3,0 % střední generace, 4,0 % tvořily odpovědi mladé generace, 3,5 % respondentů z nejmladší generace). Ztráta znělosti probíhá také na konci slov – *pomoz* > *pomos* > *pomoš* (23,1 %).

Asimilace *sk* > *šk* probíhá u již zmíněného slova *škarůpka* v mluvě 6 % dotázaných. Hláskovou změnu *sč* > *šč* ve výrazu *čistší* je obtížné si uvědomit. Pravděpodobně i proto v dotaznících zvolilo variantu *čiščí* pouze 19,6 %, *čisčí* 45,2 % respondentů.

- **Hiátové hlásky**

Hiátová souhláska *j*- není například ve slovech *iskra* (32,2 %), *inší*, *iný*, *inačí* (49,2 %). Ztráta hiátu se často vyskytuje v běžné mluvě všech generací, např. *on í* (33,7 %), *ideme/idem* (84,9 %) – mladá generace tuto podobu označila v 53 případech (tj. 89,8 % ze všech mladých respondentů) a nejmladší generace 48krát (tj. 75 % ze všech nejmladších respondentů).

- **Další jevy**

Změnu *ch* > *š* neprovádí u slova *pomíšat* 49,2 % všech respondentů; nářeční podobu *mosím* používá 71,9 %. Slovo *vjetr*, v němž neproběhla změna v *í*, v běžné mluvě upřednostňuje 89,4 % dotázaných obyvatel zkoumané obce. Podobná změna se nedotkla slovesa *uťekám* (87,9 %). Předsunutí hlásky probíhá stejně jako na většině moravského nářečního území u slova *střešně*, a to v 48,7 % případech.

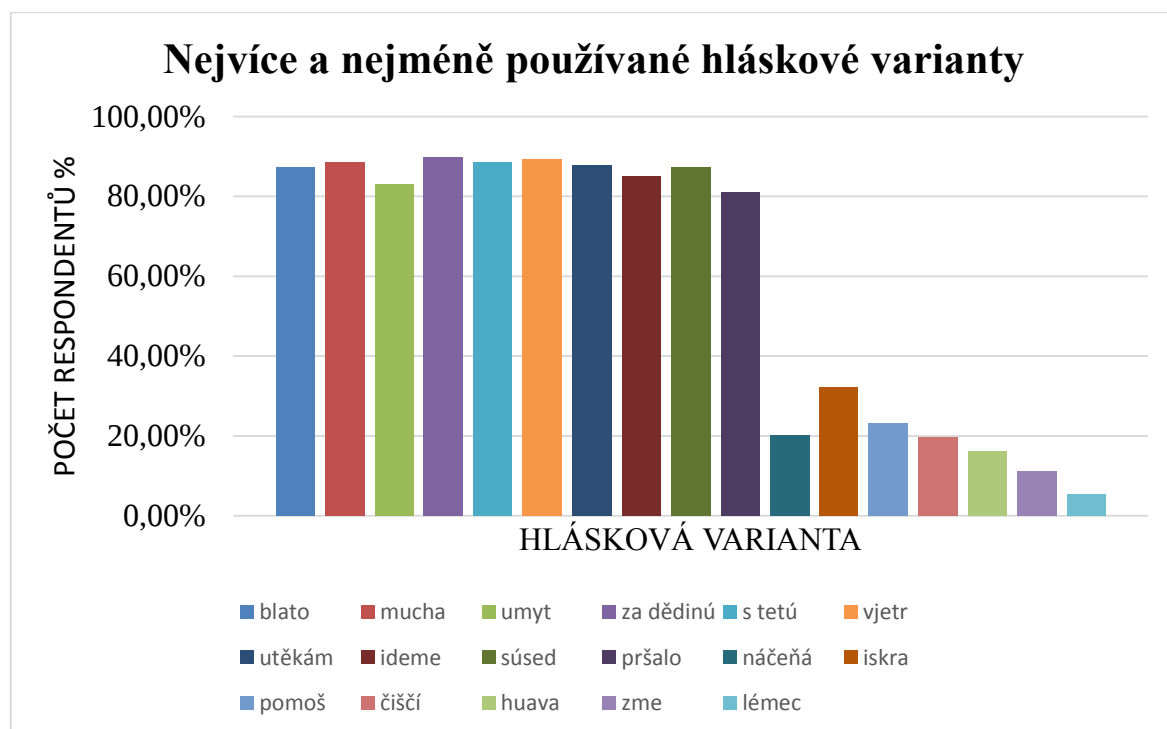
Pro nářečí Dolních Bojanovic je dnes již příznačná tvrdá výslovnost koncovky *-t* v infinitivu. Ztráta palatalizace se také projevila u *n*, *t*, *d* – *neco*, *tyma*. Neměkčený tvar *negdy*

⁹⁴ Z vlastní zkušenosti víme, že i mezi mladou generací existují výjimky. Výzkum však ukázal, že obalované *l* není používáno touto generací ve všech slovech stejně.

používá 62,8 % dotázaných, *neco* 67,8 %. Palatalizované podoby volili především respondenti, kteří během svého života bydleli ve městech Praha, Brno, Ostrava, Olomouc, Hodonín. Typickým znakem místního mluvy je výslovnost *ř* oproti slovenskému *r* (výjimku tvoří číslovka *čtyři/čtyry/štyrycet*).

V běžné mluvě obyvatel Dolních Bojanovic jsou zachovány základní znaky hláskosloví východomoravských nářečí. Distinktivní hláskové jevy jsou na ústupu u nejmladší, mladé i střední generace. Nejstarší generace zachovává převážně nejstarší hláskové varianty slov. Nejmladší skupina respondentů kombinovala tvary spisovné s nářečními i tam, kde byly v syntagmatech, např. *za dědinú pobíhají, sa vracet, se vracat* apod. V grafu č.4. přehledně uvádíme tvary slov, které jsou zachovány v běžné denní komunikaci nejvíce a které nejméně.

Graf č. 4: Nejvíce a nejméně používané hláskové varianty.

6.3 Slovtvorná charakteristika

- **Substantiva**

Zdrobněliny se tvoří mnoha příponami; dotazníkem jsme zjišťovali, zda respondenti upřednostňují jejich použití – *kmotr* x *kmucháček/kmocháček* (61,3 %) x *kmotříček* (0 %).

Z celkového počtu dotazovaných dětí do 15 let (64) tvar *kmotr* používá v denní komunikaci 48,4 %.

Příjmení se v tradičním nářečí D. Bojanovic nevyskytují s příponou *-ovi*. Nejprůvodnější tvar pro pojmenování rodiny jako celku je např. *Nováké* (25,6 %), mladší *Nováci* je obecně moravský tvar, který používá 51,8 % respondentů. Korektní tvar *Novákovi* označovali nejvíce zástupci nejmladší skupiny dotazovaných, jejichž jeden rodič nepochází ze zkoumané obce (19 respondentů, tj. 9,5 % ze 199). Ze starší generace nebyla označena tato varianta ani jedenkrát (0 %). Spisovnou formu používá 17 respondentů (8,5 %) z věkové kategorie od 15 do 40 let, deset z nich žilo déle než jeden rok ve městech (Praha, Brno, Ostrava, Hodonín).

S příponou *-ica* se v našem výzkumu vyskytovalo označení dívky – *d'efčica* (59,2 %). Více než polovina zástupců nejmladší generace však doplnila hovorové synonymum *holka* (53,1 %, tj. 17,1 % všech dotázaných), spisovné *d'efče* volilo 38 % všech respondentů.

Od adverbia času se pomocí sufixu *-(e)k* tvoří substantivum *zitřek* (1,5 %), *zajtrajšek* (36,2 %), *zajtřešek* (9 %). Poslední dvě zmíněné podoby jsou specifické pro Břeclavsko a část Hodonínska – Podluží, přičemž mladá a nejmladší generace od používání těchto tvarů upouští.

• Pronomina

Velmi frekventovaná⁹⁵ jsou neurčitá pronomina s prefixem *bar-*, př. *bargdo* (74,4 %), ve výsledcích se objevilo toto slovo i s epentetickým *-s-* *barsgdo* (13,1 %). Spisovné *gdokoli* používají pouze respondentky střední generace a některé děti do 15 let, celkem 13,1 % respondentů.

• Verba

Sloveso s příponou *-úzňat* vyjadřuje intenzitu děje. *Řehúzňat*⁹⁶ používá sedm dětí (3,5 %) do 15 let a 27 respondentů (23,6 %) nad 15 let. Útvary zakončené na *-et* a *-at* považuje Hlubinková za tautonyma a řadí je do 5. slovesné třídy⁹⁷. Slovesa *vracat* (68,3 %), *zatáčat* (67,8 %) jsme již uvedli u části hláskoslovné charakteristiky.

• Adverbia

⁹⁵ Ve spontánních rozhovorech v předvýzkumu velmi častá.

⁹⁶ Slovo se vyskytovalo v lexikální části dotazníku.

⁹⁷ Srov. HLUBINKOVÁ, Z. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*, 1. vyd. Brno: MU, 2010, s. 157.

Adverbializací předložkového pádu substantiv vzniklo⁹⁸ např. příslovce *odpoledňa* (67,3 %). Sufixem *-dá* byla vytvořena příslovce času *tehda* (17,1 %), *onehdá* (7 %) – obě používané jako nářeční varianta spisovného *tehdy*. Tato adverbia byla upozaděna před příznakovějším *totkaj* (20,1 %). Další příslovce místa a času se odvozují tímto postfixem *-kaj*⁹⁹, např. *teťkaj* (28 %), *fčilkaj* (8 %), *henkaj* (31,7 %), *totkaj* (20,1 %). Syntakticky se pak liší použití tvarů *hen* (29,1 %) x *henkaj*, *tot'* (14,1 %) x *totkaj*, *fčil* (47,7 %) x *fčilkaj*. V Dolních Bojanovicích jsou původnější adverbia tvořené postfixem *-kaj*. Jejich další vývojový stupeň je odvozen postfixem *-ka*, př. *henka*, *teťka*. Tyto tvary však žádný z respondentů neoznačil. Některá ze zmíněných adverbií fungují jako prefixy ukazovacích zájmen, např. *henten*, *henkajta* apod. *Tadyma* je varianta ke spisovnému *tudy*; v běžné mluvě ji upřednostňuje 46,2 % dotázaných. *Tudyma* používá 24,6 % respondentů, *tamato* 15,1 %.

Mezi příslovci místa jsme do dotazníku zařadili také slova *dom* (86,9 %) a *spolem* (75,9 %), nejstarší respondenti doplňovali variantu s hláskovou obměnou – *spouem* (5,5 %).

V této části charakteristiky nářečí v Dolních Bojanovicích převládá nářeční materiál vzniklý derivací. Vybraná slova mají slovotvorný základ většinou stejný jako jejich protějšky spisovné, ale sufixy (případně prefixy a postfix *-kaj*) se částečně liší i od jiných nářečí východomoravské oblasti.

6.4 Morfologická charakteristika

V dotaznících byly uvedeny tyto zvláštnosti východomoravského nářečí.

- **Maskulina**

Maskulina byla zastoupena v těchto pádech: dat. pl. *-om/-úm* – stará koncovka se udržuje ve velké míře, příkladem je tvar *súsedom*, který zvolilo 77,9 % dotázaných. Svěrák uvádí, že koncovka *-och* v lok. pl. je běžná spíše v mluvě nejstarší generace. Dotazníkem jsme však zjistili, že tvar *bratroch* užívají, ač zřídka, všechny generace (23,1 %). Pouze dva z těchto respondentů nenavštěvují folklorní akce.

- **Feminina**

⁹⁸ Srov. HLUBINKOVÁ, Z. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*, 1. vyd. Brno: MU, 2010, s. 195.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 221

V Dolních Bojanovicích je pro většinu feminin všech vzorů v ak. sg. příznačná koncovka *-u*, např. *košelu* (77,4 %), *košilu* (13,1 %). Spisovný tvar *košili* používá pouze 13 respondentů (6,5 %), z nichž pět (2,5 %) je ze střední generace¹⁰⁰, osm (4 %) z nejmladší generace. Realizace koncovky *-ách* v lok. pl. probíhá u všech ženských vzorů, př. *bruslách* (82,9 %). Příkladem užití koncovky *-ú* v instr. sg. bylo v našem dotazníku slovo *vařečka*. Tvary *vařajků/vařečků/vařechů* užívá 73,4 % respondentů. Ve slově *tetú* tuto koncovku označilo 88,4 % respondentů z Dolních Bojanovic, ve slově *dědinú* 84,9 %. Instrumentál plurálu tvořený koncovkou *-ama* (obecně moravská koncovka) je používán ve většině běžných komunikačních situací, př. *zd'ama* (61,8 %), *hrabjama* (87,9 %), *dveřama* (68,3 %); tvar přechodný mezi nářečním a spisovným – *dveřma* – volilo 28,1 % dotázaných.

- **Neutra**

K neutrum Svěrák uvádí, že tvar *pola*, *vajca* v nom. sg. je na ústupu.¹⁰¹ V Dolních Bojanovicích se tento tvar dnes nepoužívá. Gen. sg. vzoru moře s koncovkou *-a* byl v dotazníku zastoupen příkladem *do/na pola*, který používá 9,5 % dotázaných. Spojitost s účastí na folklorních akcích u této odpovědi není zřetelná, avšak rodiče všech, kteří volili tento tvar slova, pocházejí z okresu Hodonín nebo Břeclav. Dat. pl. dříve vzoru *kuřa*, tedy s nepřehlasovaným *a*, je charakterizován koncovkami *-atom*, *-atám*. Variantu *kuřatom* vybralo 69,8 % a *kuřatám* 15,1 % dotázaných. Gen. sg. vzoru *stavení* (dříve *psaňi*) s koncovkou *-á* je velmi starý jev, který je zachován u nejstarší generace v běžné mluvě. Při předvýzkumu byl zachycen také u střední generace, mladá a nejmladší generace jej neoznačily, avšak výsledky dotazníků ukazují, že i nejmladší generace slovo *náčeňá* výjimečně použije (1,5 %). Celkem tuto odpověď označilo 20,1 % respondentů. U starších 15 let neshledáváme rozdíly v použití tohoto tvaru podle věku. Zajímavé je, že matky všech, kteří používají *náčeňá* v gen. sg., pocházejí z Dolních Bojanovic. Přestože někteří z nich žili delší dobu ve městech, používají nejstarší možný tvar slova. Otcové pocházejí z Boršic, Hrušek, Hovorán, Svatobořic-Mistřina, Moravské Nové Vsi, Kněždubu (kopaničářské nářečí) a Dolních Bojanovic, tedy z okresu hodonínského a břeclavského.

Do dotazníkového šetření nebyla zahrnuta adjektiva, protože se v předvýzkumu nevyskytovaly výrazné odchylky v jejich skloňování. Kromě instr. pl., v němž užívá většina informátorů koncovku *-ma*, byly zaznamenány tvary spisovné.

¹⁰⁰ Srovnáme-li odpovědi těchto respondentů, zjistíme, že volí buď spisovné nebo obecně české varianty všech slov v dotazníku.

¹⁰¹ Srov. SVĚRÁK, F. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno, 1966. s. 53

- **Pronomina**

Pronomina byla v dotazníku zastoupena osobním *já* v gen. – *mňa/ňa* (61,8 %); *on* v gen. s předložkou – *u ňho* (39,7 %), *u ňeho* (63,3 %); *oni* v instr. – *ňema* (70,8 %), *ňima* (39 %). Dále přivlastňovacím zájmenem *svůj* v nestažené podobě v gen. sg. m. – *svojého* (78,4 %), v gen. sg. f. – *svojej* (53,3 %), *svojé* (32,1 %) a ukazovacím *tí/ty/ta* v instr. pl. – *tyma* (74,8 %).

- **Numeralia**

Z číslovek se ve výzkumu vyskytovala základní v nom. pl. m. živ. – *štyré* (24,1 %), *štyré* (35,7 %) a *obá dvá*, kterou v běžné mluvě užívá 59,3 % dotázaných obyvatel Dolních Bojanovic.

- **Verba**

Tvar sloves, který charakterizuje zkoumanou obec a okolí, je imp. pl. 1. slovesné třídy vzor tře – *díme*, *díte/jdíte* (71,9 %), *pošlite* (70,9 %). Je tvořen připojením přípony *-te* k imperativu singuláru. V imp. sg. se v dotazníku vyskytovala slova *pošťaj* (28,6 %), *poščaj* (16,1 %). V 1. os. sg. slovesa *chtít* se většinou vyslovuje nespisovná koncovka *-u* – *chcu* (84,9 %), koncovka *-ú* v 3. os. pl. se realizuje ve 72,4 % případech – *pobíhajú*, v 82,9 % – *chcú*. Dalším typickým rysem slováckého nářečí v Dolních Bojanovicích jsou slovesa v 3. os. pl. 4. třídy typu – *hóňá* (65,8 %), *bolá* (57,8 %). Již Bartoš v 80. letech 19. století pozoroval vytlačování těchto tvarů modernějšími, př. *hoňijú* (16,1 % respondentů).

Tradiční nářečí Dolních Bojanovic je zachováno nejvíce v tvarosloví. Ačkoliv jsou zde patrné vlivy nadnářečních útvarů (interdialektů), starší tvary jim odolávají i v mluvě mladé a nejmladší generace.

6.5 Lexikální charakteristika

Druhá část dotazníku, v níž jsme zjišťovali hláskové, tvaroslovné a slovtvorné zvláštnosti místního nářečí, obsahovala také několik specifických lexikálních jednotek. Respondenti měli v této části označit, který z nabízených ekvivalentů používají. V tabulce uvádíme slova, která jsou charakteristická pro místní nářečí, a kolik respondentů je označilo.

Tabulka č. 15: Moravismy

Dialektismus	Počet respondentů (%)	Dialektismus	Počet respondentů (%)
ertepla	59,8 %	žufánek	91,6 %
protfan	75,9 %	zaknutlované	26,1 %
rožni	85,4 %	brablenci	18,6 %

Z uvedených dialektismů je nejvíce na ústupu nářeční pojmenování *mravenců* – *brablenci* (18,6 %). Moravismus *rožni* je běžný v mluvě 85,4 % všech dotázaných.

Obec Dolní Bojanovice se nachází ve vinařské oblasti, mnoho obyvatel vlastní pole nebo zahrady. Jak již bylo uvedeno, obec udržuje lidové tradice, vyznačuje se také vysokou mírou religiozity. Tyto skutečnosti jsou podstatnými činiteli při udržování nářeční slovní zásoby.

Do třetího oddílu našeho výzkumu jsme však výrazy specifické pro oblast zemědělství, vinařství ani folkloru nezahrnuli. Zkoumáme znalost regionálních i celomoravských dialektismů. Oprošťujeme se od hláskoslovných diferencí, zmiňujeme je pouze tehdy, pokud na jejich užívání respondenti sami upozornili – užívají jinou hláskovou variantu.

Dotazník byl vytvářen na základě spontánních promluv a rozhovorů z předvýzkumu. Existenci slov jsme ověřili v Bartošově slovníku, v práci o nářečí v dolním Pomoraví Františka Svěráka a v šestisvazkovém Českém jazykovém atlase. Některá slova však byla do dotazníku zařazena z důvodu jejich výskytu v mluvě autochtonního obyvatelstva.

V následujících tabulkách uvádíme u odpovědí nejmladší generace dvě čísla. Číslo před lomítkem se rovná počtu respondentů, kteří označili, že slovo znají nebo znají a zároveň používají, anebo neznají. Číslo za lomítkem uvádí, kolik respondentů uvedlo i správný význam výrazu nebo jeho ekvivalent.

6.5.1 Komentáře k jednotlivým dialektismům

BODAJŤ BY NĚ

Výraz *bodajť by ně* a jeho hláskoslovné varianty vysvětluje Bartoš ve svém slovníku jako složeninu – *bodaj* znamená *Bůh dej*.¹⁰² Dle autochtonního obyvatelstva Dolních Bojanovic slovní obrat uvedený v dotazníku znamená *jak pak ne, jakpak by ne*.

Tabulka č. 16: Znalost výrazu *bodajť by ně*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
Nejmladší	38/18	16/8	10/0
Mladá	32	27	0
Střední	33	31	1
Nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	51,8 %	42,7 %	5,5 %

Pouze 5,5 % všech respondentů slovo nezná. Více než polovina dotázaných, tj. 51,8 %, uvedený výraz sice zná, ale nepoužívá ho. Zástupci nejmladší generace v 38 (19,1 %) případech označili, že slovo nepoužívají, ale že jej znají. To však potvrdilo pouze 18 (9 %) z nich tím, že doplnili jeho správný ekvivalent. Za vhodné odpovědi byla považována tato slovní spojení: *proč by ne, no aby ne, ještě aby ne*. Zcela nesprávný význam uvedli dva (1 %) respondenti nejmladší generace. Výraz *bodajť by ně* náleží do aktivní slovní zásoby 42,7 % všech dotázaných.

ŽDUCHAT

Slovo *žduchat* nalezneme například v Machkově etymologickém slovníku. Autor uvádí jeho existenci v lašských nářečích, v nichž se používá ve významu *šťouchati, drcati*. V moravskoslovenských nářečích se dle Machka vyskytuje tvar *ždurchat*.¹⁰³ Tuto podobu však v širším okolí Dolních Bojanovic nezaznamenává ani F. Svěrák. *Žduchat* a dokonavý tvar tohoto slovesa *žduchnout* nebo významově mírně odlišný tvar *ždúrnút* je však ve Svěrákově monografii zmíněn, znamená *strkat do někoho/do něčeho*.

¹⁰² Srov. BARTOŠ, F. ed. *Dialektický slovník moravský*. Praha: Česká akad. cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

¹⁰³ Srov. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. s. 723

Tabulka č. 17: Znalost výrazu *žduchat*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	9/4	52/37	3/0
mladá	6	53	0
střední	10	55	0
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	12,6 %	85,9 %	1,5 %

Nářeční výraz *žduchat* je stále živý u všech generací v Dolních Bojanovicích – 85,9 % dotázaných jej používá v běžné denní komunikaci. Toto slovo vůbec neznají tři (1,5 %) respondenti z nejmladší generace; jeden z nich žil dříve mimo zkoumanou obec, rodiče druhého z nich nepochází z Dolních Bojanovic, jeden rodič třetího respondenta pochází odjinud. Zástupci generací nad 15 let uváděli kromě výše zmíněných slov synonyma *vrážet*, *žďourat*.

LÉPANEC

Lépanec, respektive sloveso *lepnót* dle Machka náleží nářečí hanáckému. Jedná se o slova odvozená od zvukomalebného *lep*.¹⁰⁴ Bartoš ve svém slovníku uvádí jejich výskyt i na Valašsku – *uepanec* (pohlavek, facka). Svěrák se zmiňuje o příbuzných slovech – *lépnút*, *lépat*, *lepancovat*, které mj. i na Slovácku znamenají *dát pohlavek*, *mírně udeřit*.

Tabulka č. 18: Znalost výrazu *lépanec*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	44/35	10/8	10/2
mladá	34	24	1
střední	37	28	0
nejstarší	4	7	0
Celkem (%)	59,8 %	34,7 %	5,5 %

Zástupci nejmladší generace v 54 (27,1 %) případech uvedli, že slovo znají. Daný výraz se vyskytuje v běžné mluvě deseti z nich (5 %), 44 (22,1 %) dotazovaných z této skupiny jej

¹⁰⁴ Srov. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 327

však nepoužívá. Správný význam slovu *lépanec* přiřadilo celkem 45 (22,6 %) nejmladších respondentů, z toho dva (1 %) odpověděli, že jej neznají, což můžeme považovat za ne zcela relevantní odpověď. Ze všech 199 (100 %) dotázaných tento nářeční výraz zná 188 (94,5 %), používá jej však pouze 69 (34,7 %).

ŠPÓNOVAT

Jak Svěrák ve své monografii, tak i Rejzek ve slovníku zmiňují, že slovo *špónovat* je přejaté z němčiny (*spannen*) a znamená *napínat*, *natahovat*.¹⁰⁵ V Dolních Bojanovicích se v předvýzkumu vyskytovalo ve dvou hláskoslovných variantách – ve spisovné *šponovat*, a nespisovné *špónovat*. Do lexikální části dotazníku jsme jej zařadili, protože v úvodním výzkumu upozornil jeden respondent druhého, že zmíněné slovo neexistuje. Dále jsme se dotazovali i konkrétně na tento nářeční tvar. Odpovědi získané dotazníkem jsou přehledně zapsány v následující tabulce.

Tabulka č. 19: Znalost výrazu *špónovat*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	29/19	5/3	30/3
mladá	29	24	6
střední	35	25	5
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	46,7 %	32,7 %	20,6 %

Přejaté slovo *špónovat* se z běžné komunikace vytrácí zřejmě proto, že vokál *ó* je silně příznakový. Dalším možným důvodem je jeho původ. Vyskytuje se v běžném dorozumívání 32,7 % dotázaných, ale rozumí mu 79,4 % všech dotázaných. Nejmladší generace tento výraz označila ve 30 případech (15,1 %) jako neznámý.

LEBAVÝ

Co do významu slova *lebvavý*, dochází zde k posunu. Bartoš jej vysvětluje jako *plešatý* nebo *vybledlý* (slovensky, valašsky), v časopise *Naše řeč* jej autoři zaregistrovali ve stejném významu i na Kyjovsku (dolské nářečí) a Uherskohradištsku, směrem na jih pak ve smyslu

¹⁰⁵ Srov. REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 2. vyd. Voznice: Leda, 2012; také SVĚRÁK, F. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno, 1966, s. 157.

*malý, slabý, špatný, zakrnělý.*¹⁰⁶ Machek objasňuje použití *lebavý* jako *špatný*, o poli, kde *místy* vymrzlo.¹⁰⁷ V podobném významu, jak jej zaznamenal Svěrák (*lebavec* – *budižkničemu*), je tento výraz užíván i v Dolních Bojanovicích.

Tabulka č. 20: Znalost výrazu *lebavý*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
Nejmladší	13/10	15/9	36/3
Mladá	18	31	10
Střední	37	24	4
Nejstarší	3	8	0
Celkem (%)	35,7 %	39,2 %	25,1 %

Nejmladší generace slovo *lebavý* vysvětlovala jako *ten, co něco neumí, neschopný, gramlavý*, avšak 36 (18,1 %) z nich uvedlo, že tento výraz nezná. Ani deset (5 %) respondentů z mladé generace se s tímto výrazem nesetkalo. Aktivně jej v běžné mluvě užívá 39,2 % dotázaných, kteří připsali do dotazníku další ekvivalenty – *dřevěný, levý, nešikovný, nijaký, nepřesný*.

ŠKŇŮŘIT SA

Český jazykový atlas nezaznamenává tvar slova, který jsme my však zjistili pomocí spontánních promluv v úvodním výzkumu – *škňůřit sa*. V monografii o nářečí na Podluží Svěrák výraz přeložil do spisovného jazyka jako *šklebit se*.

Tabulka č. 21: Znalost výrazu *škňůřit sa*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	25/16	28/17	11/0
mladá	5	54	0
střední	13	52	0
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	21,6 %	72,9 %	5,5 %

¹⁰⁶ Srov. *Naše řeč* č.2, ročník 16 (1932). [online]. [cit. 8.6.2014] <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2573>

¹⁰⁷ Srov. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 323.

Dotazovaní starší 15 let slovo interpretovali následovně: *divně se tvářit, šklebit se, dělat ksichty, mračit se, tvářit se, škaredit se, ksichtit se*. V těchto významech je používáno 72,9 % respondentů. Zcela neznámým výrazem bylo pouze pro 11 (5,5 %) respondentů nejmladší generace.

OPASIT SA

Do slovníku výhradně Dolních Bojanovic a nedalekého Josefova náleží sloveso *opasit sa*.

Tabulka č. 22: Znalost výrazu *opasit sa*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	14/7	3/2	47/0
mladá	11	35	13
střední	19	45	1
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	22,1 %	47,2 %	30,7 %

Nejmladší generace nemá s největší pravděpodobností zkušenost s realitou, kterou toto slovo označuje, proto 47 (23,6 %) z nich slovo vůbec nezná. Některé pokusy o interpretaci byly sice logické, ale nesprávné; *opasit sa* neznamena ztloustnout, *dát si řemen kolem pasu* ani *obléct se*. Etymologie toho slova není zcela jasná, protože slovo není nikde zaznamenáno, dovolujeme si však na základě rozhovorů s autochtonními obyvateli a na základě vlastní praxe nastínit jeho možný vznik: obcí protéká potok *Prušánka*, před více než 50 lety v něm bylo dost vody na koupání. U potoka si hrávaly děti a někdy se stalo, že do vody oblečené spadly a namočily se po pas – *opasily sa*. Střední a mladá generace výraz používala pro *neúmyslné namočení se* v zimních měsících, když se na zamrzlém potoku bruslilo a led se probořil. Pouze pro 13 (6,5 %) respondentů z mladá generace a jednoho z generace střední (0,5 %) je toto slovo neznámé, ostatní respondenti, tj. 69,3 %, ho znají.

TURKYŇ

Machek ve slovníku vysvětluje, že věci přicházející z východu bývaly zvány tureckými, i když Turci byli jen prostředníky.¹⁰⁸ Proto se na Moravě používá *turkyň* namísto *kukuřice*.

¹⁰⁸ Srov. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 661

Tabulka č. 23: Znalost výrazu *turkyň*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	24/18	37/34	3/0
mladá	5	54	0
střední	7	58	0
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	18,1 %	80,4 %	1,5 %

Tento moravismus náleží do slovní zásoby dotázaných ze všech čtyř generací, tj. 98,5 %. Vůbec ho neznají tři (1,5 %) respondenti, patřící do nejmladší kategorie. *Turkyň* aktivně používá 80,4 %.

BEČÁR

Bečár, pojmenování odvozené od *bečky*, je užíváno v běžné mluvě obyvatel Dolních Bojanovic, jak znázorňuje tabulka. Dle Machka je příbuzné slovo *bečvář* (*ten, kdo dělá bečky*) přejaté z románských nebo germánských jazyků (*Butte, Bottich*).¹⁰⁹ Bartoš uvádí tvar *bečúr*, znamenající *škaredou bečku*.¹¹⁰

Tabulka č. 24: Znalost výrazu *bečár*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	24/18	31/26	9/1
mladá	5	50	4
střední	7	58	0
nejstarší	1	10	0
Celkem (%)	18,6 %	74,9 %	6,5 %

V rozhovorech s některými autochtonními obyvateli jsme zaregistrovali významový posun mezi *bečka* – *sud na víno, na vodu* a *bečár* – *sud, barel pouze na vodu*. V dotazníku uvedený tvar používá 74,9 % respondentů.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 39

¹¹⁰ Srov. BARTOŠ, F. ed. *Dialektický slovník moravský*. Praha: Česká akad. cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

ROZČÁPENÝ

Výskyt nářečního výrazu *rozčápený* byl zaznamenán na Zlínsku, ale jeho starší hláskovou variantu *roščápit sa* zjistil Svěrák i na Podluží.¹¹¹ Skupina šč má v tomto slově příznak expresivity, v Dolních Bojanovicích je užívána nejstarší generací. Znamená *být rozkročený, stát s roztaženými nohama*. Do dotazníku jsme zařadili tvar novější.

Tabulka č. 25: Znalost výrazu *rozčápený*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	22/11	7/3	35/0
mladá	31	25	3
střední	37	27	1
nejstarší	5	6	0
Celkem (%)	47,7 %	32,7 %	19,6 %

Domníváme se, že výsledky v dotaznících dokládají odstup od nářečních expresiv, která mají spisovný ekvivalent stylově nezabarvený. Znalost správného významu vyvrátili jak zástupci nejmladší generace, z nichž dobře odpovědělo pouze 14 (7 %), tak i generace mladá a střední. Přestože 32,7 % respondentů napsalo, že *rozčápený* používají v běžné komunikaci, osm odpovědí (kromě nejmladší generace) jsme vyhodnotili jako nesprávné: *rozzlobený, rozcuchaný, rozčepýřený*. V korektním významu jej používá 53 dotázaných, tj. 26,6 %.

ČAGAN

Podle ČJA se jedná o východomoravský (moravskoslovenský) lexikální protiklad k českému a moravskému *hůl, hůlka*. Slovo *čagan* je přejato z turečtiny přes maďarštinu, původně se jím označovala *bojová sekyra*.¹¹²

Tabulka č. 26: Znalost výrazu *čagan*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	32/21	26/16	6/0
mladá	5	53	1
střední	6	59	0

¹¹¹ Srov. SVĚRÁK, F. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno, 1966, s. 147

¹¹² Srov. BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas* 1. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992, s. 156

nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	21,6 %	74,9 %	3,5 %

V Dolních Bojanovicích se mezi vinnými sklepy nachází kopec *Pod Čaganovem*, kde se v zimních měsících sáňkují místní děti. Výraz v dotazníku asocioval zmíněný kopec některým respondentům z nejmladší skupiny. Jako vhodné odpovědi jsme posoudili *berla*, *hůl*, *stařecká hůl*, *valaška*, *hotařská hůl*. Na hranici korektnosti byla tato slova: *palice*, *klacek*, *fofrklacek*. *Čagan* je maskulinum v běžné mluvě Dolních Bojanovic živé a aktivně užívané 74,9 % všech dotázaných.

PALAZOR

Jedná se o přejímku z francouzštiny – *parasol*, což znamená *slunečník*. V češtině vznikl metatezí tohoto slova *palazor*.

Tabulka č. 27: Znalost výrazu *palazor*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	16/14	6/4	42/2
mladá	25	25	9
střední	31	33	1
nejstarší	6	5	0
Celkem (%)	39,2 %	34,7 %	26,1 %

Palazor jako přejaté slovo nemá pevné místo ve slovní zásobě obyvatel Dolních Bojanovic, ale rozumí mu 73,9 % respondentů. Uživatelé, tj. 34,7 % dotázaných, jej v běžném denním hovoru uplatňují i ve významu *deštník*, jen šest (3 %) z nich patří do nejmladší generace.

ŠKRANĚ

Spisovná varianta *skrání* znamená tvář. Na Podluží se odvozené slovo *škraňatý* používá především pro pojmenování člověka, *který je ve tváři tlustý*. Jako *škrane* se označují *lice*, *tváře*.

Tabulka č. 28: Znalost výrazu *škrane*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
-----------------	-----------------------	----------------	--------------

nejmladší	24/17	34/30	6/0
mladá	3	56	0
střední	7	58	0
nejstarší	0	11	0
Celkem	17,1 %	79,9 %	3 %

Domníváme se, že s negativní konotací užívá tento nářeční výraz většina obyvatel zkoumané obce. Neznámým výrazem je pro šest (3 %) respondentů, necelých 80 procent jej užívá.

LOJDY

Spisovným ekvivalentem je pomnožné podstatné jméno *ospalky*. Jedná se o odpadní produkt oka.

Tabulka č. 29: Znalost výrazu *lojdy*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	10/6	33/15	21/0
mladá	8	45	6
střední	12	50	3
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	15,1 %	69,8 %	15,1 %

V Dolních Bojanovicích je však běžné užívání nářečního pojmenování – *lojdy*, a to u 69,8 % dotázaných. Nejmladší generace 21krát (10,6 %) uvedla, že výraz nezná. V dotaznících u položky významu se vyskytly odpovědi, které naznačovaly, že spisovný výraz není mezi obyvateli obce rozšířený ani známý: *suché v oku, to, co mám po ránu u oka, smetí v oku, nepořádek v očích, uschnuté slzy, ranní žmolky v očích, zalepené oči*.

PANGÉT

Výše zmíněný výraz je přejatý z francouzštiny přes němčinu (Bankett). V různých oblastech našeho jazykového území má odlišné znění (*banket, pankejt, panket, pankét* aj.) a někdy dochází i k mírnému významovému posunu. *Pangejt* ve smyslu *okrajový pás silnice* je užíván na většině moravského území, hlásková varianta *panget* je v oblasti Litomyšle

chápana jako *příkop u cesty*.¹¹³ Na Podluží byl zaznamenán tvar *pangét*, značící *okraj silnice*, avšak v Dolních Bojanovicích, jak ukázal výzkum, se používá ve smyslu *obrubníku, patníku*.

Tabulka č. 30: Znalost výrazu *pangét*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	15/13	16/13	33
mladá	14	39	6
střední	17	47	1
nejstarší	1	10	0
Celkem (%)	23,6 %	56,3 %	20,1 %

V tabulce vidíme mj. neznalost slova u poloviny nejmladších respondentů, tj. 33 (16,6 %). Dialektismus *pangét* tvoří slovní zásobu 79,9 % dotázaných obyvatel Dolních Bojanovic.

GLGAT

Onomatopoické slovo s příznakem expresivity je rozšířeno ve středomoravských i východomoravských nářečích. Znamená *hltavě pít, hltat*, popř. *kloktat*, přeneseně pak *býti alkoholik*.¹¹⁴

Tabulka č. 31: Znalost výrazu *glgat*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
Nejmladší	28/19	15/11	21/0
Mladá	24	33	2
Střední	37	28	0
Nejstarší	8	3	0
Celkem (%)	48,7 %	39,7 %	11,6 %

Jak již bylo uvedeno, expresivní nářeční výrazy se z běžné mluvy vytrácejí. Nespisovné *glgat* do své běžné denní komunikace zařazuje pouze 39,7 % respondentů. Několik

¹¹³ Srov. BALHAR, J. et al. *Český jazykový atlas* 2. Vyd. 1. Praha: Academia, 1997, s. 332.

¹¹⁴ Srov. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 150.

respondentů z nejmladší generace jej zaměňují s *grgat* (*říhat*), pouze 30 (15,1 %) z nich uvedlo správný význam.

OBTÚLAT SA

Podle autochtonních informátorů z předvýzkumu znamená spíše *objímat se*. ČJA zaznamenává *obtoulat se* ve smyslu *líbat se* v severní a střední části východomoravských nářečí a na Kopanicích. Na mapě rozšíření tohoto slovesa nejsou zahrnuty Dolní Bojanovice.¹¹⁵ Náš výzkum však ukázal jeho výskyt i zde.

Tabulka č. 32: Znalost výrazu *obtúlat sa*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	16/4/3	6/0/1	42/0
mladá	20	25	14
střední	31	27	7
nejstarší	5	6	0
Celkem	36,2 %	32,2 %	31,7 %

Přestože mnoho respondentů odpovídalo, že slovo znají, vysvětlení nebylo ve všech dotaznících správné. Ne všichni reagovali na otázku po významu slova, není proto zcela relevantní zjištění, že 31,7 % všech dotazovaných slovo nezná, uvažujeme-li neznalost významu, nikoliv existence slova. Některé děti do 15 let slovo vysvětlovaly jako *toulat se*, avšak správný význam kromě výše uvedeného je *tulit se*, *objímat se*.

CVÍBOCH

Italské *biscotto* i francouzské *biscuit* vzniklo hláskoslovnými změnami latinského slova *bis-coctus* (*panis*), dvakrát pečený (chléb), suchar.¹¹⁶ „Domáci napodobeninou německou je slovo *Zwieback* (*zweimal gebackenes Weissbrot*), podle něhož bylo utvořeno starší české *cvíbak*, *cvíboch* n. *cvípak* (*Jungm.*).“¹¹⁷ Slovo *cvíboch* zaznamenal i F. Svěrák ve významu piškot.

¹¹⁵ Srov. BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992, s. 96

¹¹⁶ Srov. *Naše řeč* č. 7, ročník 10 (1926). Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2309>

¹¹⁷ Tamtéž.

Tabulka č. 33: Znalost výrazu *cvíboch*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	8/7	15/11	41/0
mladá	23	23	13
střední	25	37	3
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	28,1 %	43,2 %	28,6 %

Výzkum ukázal, že slovo *cvíboch* je udržováno především nejstarší a střední generací. Někteří z mladé a nejmladší generace jej také používají, avšak nejmladší generace ve 41 (20,6 %) případu v dotaznících uvedla, že se s tímto výrazem nesetkávají.

ZGRCNÚT

Ačkoliv autor monografie o nářečí na Podluží představuje nářeční slovo *zgrcnút* jako pejorativum k *zemřít*, v Dolních Bojanovicích je chápáno jako *scvrknout se*, *srazit se* (většinou o jídle).

Tabulka č. 34: Znalost výrazu *zgrcnút*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	15/10	18/12	31/0
mladá	15	43	1
střední	31	34	0
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	30,7 %	53,3 %	16,1 %

Celkem 84 % dotázaných zná dialektismus *zgrcnút* a 53,3 % z nich ho aktivně používá. Z povědomí nejmladší generace se však vytrácí – 31 (15,6 %) dotázaných žáků 2. stupně slovo nezná.

DRCNÚT

Výraz onomatopoického původu popisuje i Bartošův slovník – „*strčiti někoho trochu (na srozuměnou)*“. Zmiňuje také rozšíření tohoto slova, respektive jeho nedokonavého tvaru *dřcat*, na Slovensku a na Valašsku.¹¹⁸

Tabulka č. 35: Znalost výrazu *drcnút*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	25/19	29/19	10/0
mladá	16	43	0
střední	17	48	0
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	29,1 %	65,8 %	5 %

V běžné denní komunikaci je používáno 65,8 % respondenty, pouze deset (5 %) slovo nezná vůbec.

BLAFKAT

Blafkat znamená *štěkat*, používá se též jako *křičet na někoho*.

Tabulka č. 36: Znalost výrazu *blafkat*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	25/21	31/23	8/0
mladá	7	50	2
střední	10	55	0
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	21,1 %	73,9 %	5 %

Pro 95 % respondentů je slovo známé. Ne všichni nejmladší dotázaní napsali význam slovesa *blafkat*, ale 56 (28,1 %) z nich uvedlo, že výraz znají.

¹¹⁸ Srov. BARTOŠ, František, ed. *Dialektický slovník moravský*. Praha: Česká akad. cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

ČUČAT

Čučat je nářeční expresivum pro *dřepět, tiše sedět, nejapně, udiveně se dívat*¹¹⁹.

Tabulka č. 37: Znalost výrazu *čučet*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	29/24	29/22	6/0
mladá	10	49	0
střední	17	48	0
nejstarší	0	11	0
Celkem (%)	28,1 %	68,8 %	3 %

Slovo běžně užívané v denním hovoru 68,8 % respondenty nezná pouze šest (3 %) dotázaných z nejmladší skupiny. Ačkoli se v komunikaci objevuje i ve zmíněných významech, výzkumem jsme zjistili jeho další ekvivalenty – *hledět, civět, čumět, divit se*. Znalost výrazu *čučet* v dotaznících potvrdila i nejmladší generace (23,1 %).

CHRÚMAT

Tato varianta tvoří disjunktivní areál - severně od Brna a pak v jižní části východomoravských nářečí. V Dolních Bojanovicích se používá ve významu *kulhat, být chromý*.¹²⁰

Tabulka č. 38: Znalost výrazu *chrúmat*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	20/10	11/6	33/0
mladá	26	24	9
střední	12	51	2
nejstarší	2	9	0
Celkem (%)	30,2 %	47,7 %	22,1 %

Jedná se o slovo spíše územně rozšířené v jeho různých hláskových podobách. Dotázaných uživatelů východomoravského tvaru *chrúmat* je v Dolních Bojanovicích 47,7 %. Někteří

¹¹⁹ Srov. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, s.108

¹²⁰ Srov. tamtéž, s. 206

z nejmladších respondentů připisovali tomuto výrazu význam slovenského slova *chrúmat* – *křoupat*, *žvýkat*, *kousat*, někteří dokonce *jíst*. Tyto odpovědi jsme považovali za nesprávné.

HÚJAT

Výše uvedené verbum F. Svěrák nezaznamenal a Machek sice zmiňuje *hújat*¹²¹, ale postrádáme bližší vysvětlení jeho významu. Jako nejstarší zdroj nám proto slouží Bartošův slovník, obsahující sdělení, že se jedná o synonymum k *plýtvat*, *hýřit*.

Tabulka č. 39: Znalost výrazu *hújat*.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	10/5	3/2	51/5
mladá	19	27	13
střední	15	50	0
nejstarší	1	9	1
Celkem (%)	22,6 %	44,7 %	32,7 %

Uživatelé připisovali další významy – *utrácet*, *slavit* atp. V 32,7 % případech jsme zjistili neznalost nářečního výrazu *hújat*. Jedná se tedy o nejvíce neznámý výraz z dotazníku. Přesto jeho uživatelů je více – 44,7 %. I zde se setkáváme s nejasnými výsledky, kdy pět (2,5 %) respondentů označilo, že výraz nezná. Přesto se pokusili o jeho interpretaci a jejich odpovědi byly korektní.

ŘEHÚŽNAT

Palatála naznačuje expresivitu slova *řehúžnat*, jež vzniklo významovým posunem – z výrazu užívaného původně o koních, tj. *řehtati*, vznikla varianta *řehúňat*, přeneseně *hlučně se smáti*. Tato byla zaznamenána v nedalekých Mikulčicích.¹²² Námi zkoumaný tvar se dle Hlubinkové vyskytuje např. kolem Kyjova a Veselí nad Moravou.¹²³ V našem výzkumu však respondenti dokázali existenci *řehúžnat* i v Dolních Bojanovicích.

¹²¹ Srov. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 190

¹²² Srov. tamtéž, s. 529

¹²³ Srov. HLUBINKOVÁ, Z. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*, 1. vyd. Brno: MU, 2010, s. 160

Tabulka č. 40: Znalost výrazu řehůžnat.

Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	33/25	7/6	24/2
mladá	15	39	5
střední	19	44	2
nejstarší	6	5	0
Celkem	36,7 %	47,7 %	15,6 %

Slovo utvořené intenzifikačním formantem *-úžň-* je stále živé v mluvě 47,7 % dotázaných. Ačkoliv je známo pro 40 (20,1 %) nejmladších respondentů, do své komunikace ho zahrnuje pouze sedm (3,5 %) z nich. Sloveso *řehůžnat* mizí z aktivního užívání šesti (3 %) respondentů z nejstarší generace.

NEHAŇBA

Nářeční expresivní výraz pro *nestydatého člověka* se používá jako maskulinum i femininum.

Tabulka č. 41: Znalost výrazu nehaňba.

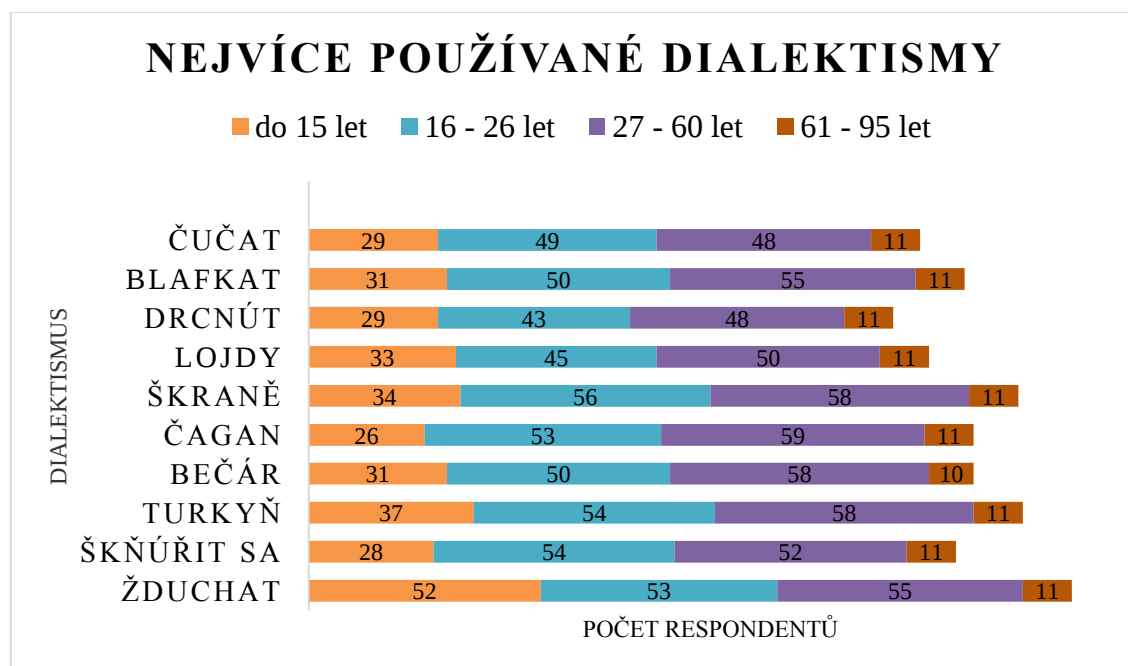
Generace	Zná, nepoužívá	Používá	Nezná
nejmladší	29/16	11/7	24/0
mladá	26	32	1
střední	21	44	0
nejstarší	0	11	0
Celkem	38,2 %	49,2 %	12,6 %

Výzkum přinesl podobné výsledky jak u předchozího dialektismu. Výraz je územně více rozšířen, ale v Dolních Bojanovicích je použití v běžném denním hovoru vzhledem k jeho expresivitě necelých 50 %. Toto slovo nezná 24 (12 %) respondentů z nejmladší generace. Pro označení *člověka, který se nestydí, ale měl by se stydět*, 11 (5,5 %) dotázaných autochtonních obyvatel Dolních Bojanovic použije pojmenování *nehaňba*.

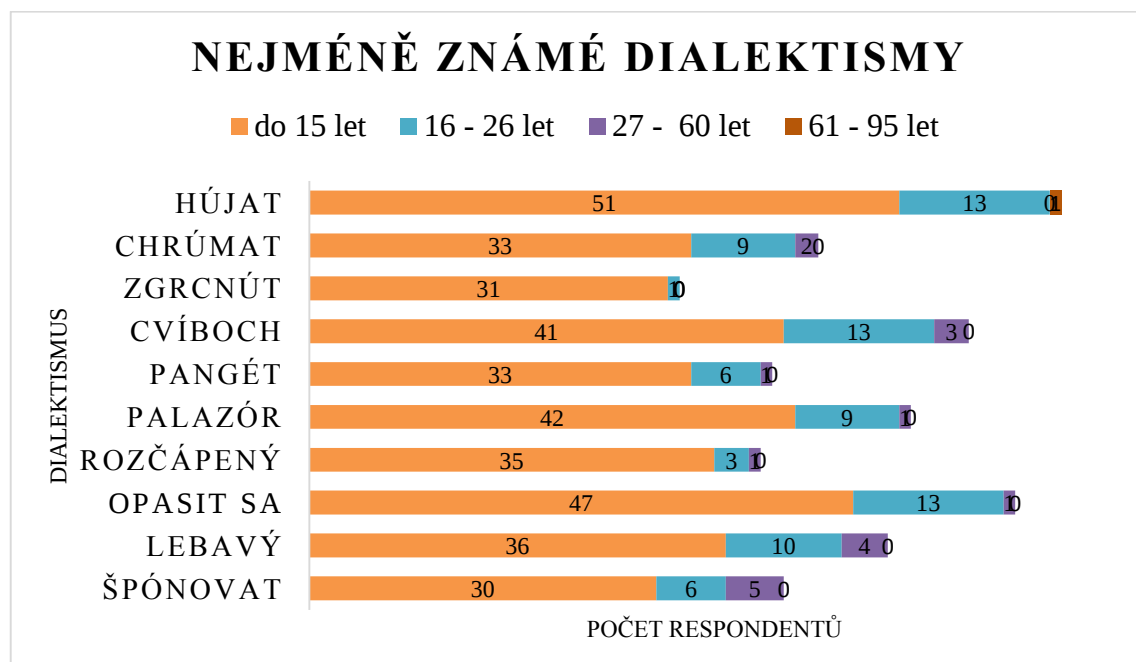
Graf č. 5 přehledně znázorňuje dialektismy, které jsou nejvíce používané všemi čtyřmi generačními skupinami. Z nejstarší generace znají a používají tato slova všichni (*bečár* jeden respondent nepoužívá).

Nejmenší znalost vybraných dialektismů jsme zjistili u nejmladší generace. Nejméně známá nářeční slova zobrazuje graf č. 6.

Graf č. 5: Nejvíce používané dialektismy.

Graf č. 6: Nejméně známe dialektismy.

6.6 Platnost hypotéz

Hypotéza č. 1: Předpokládáme, že užívání nářečních tvarů je ovlivněno věkem respondentů.

Výsledky: Celkem 170 (85,4 %) ze 199 dotázaných uvedlo, že hovoří slováckým nářečím. Z výběru slov v dotaznících 29 osob, je zřejmé, že nářečím hovoří, přestože označili odpověď jinou. Pouze dva respondenti uváděli korektní tvar všech slov. Nářeční varianty vybraných slov používají všechny generace.

Tabulka č. 42: Mluvíte slováckým nářečím? Všechny generace.

Generace/odpověď	ANO	%	NE	%
nejmladší	59	29,6 %	5	2,5 %
mladá	51	25,6 %	8	4 %
střední	49	24,6 %	16	8 %
nejstarší	11	5,5 %	0	0 %
CELKEM	170	85,4 %	29	14,6 %

Závěr: Z dotazníkového šetření vyplývá, že věk významně nekoreluje s používáním nářečí v běžné mluvě. **Hypotézu č. 1 proto zamítáme.**

Hypotéza č. 2: Užívání nářečí je ovlivněno účastí na folklorních akcích v obci.

Výsledky: Účast na folklorních akcích v obci je 85,4 %. Většinou se jich neúčastní 8,1 % respondentů. Porovnáme-li tyto odpovědi a odpovědi těch, kteří se folklorních akcí nezúčastňují (4,4 %), s odpověďmi účastníků těchto akcí, zjistíme, že se výrazně neliší. Odlišnosti nacházíme pouze u osob, které označily, že se většinou neúčastní folklorních akcí a zároveň žily během svého života déle než 5 let ve městě.

Tabulka č. 43: Účastníte se folklorních akcí v Dolních Bojaovicích?

Účast na folkl. akcích	Počet respondentů	% (ze 135)
ano	79	58,5 %
většinou ano	39	28,9 %
většinou ne	11	8,1 %
ne	6	4,4 %

Závěr: Hypotézu č. 2 proto zamítáme.

Hypotéza č. 3: Na míru užívání nářečí má vliv i krátkodobý pobyt mimo Dolní Bojanovice.

Výsledky: Z 64 (32,2 %) nejmladších respondentů během svého života žilo deset osob (5 %) jinde než v Dolních Bojanovicích. Jejich odpovědi však nevykazují rysy vlivu jiného nářečí ani spisovného jazyka. Zástupci generací nad 15 let v 70 (35,2 %) případech uvedli, že přechodně žili mimo zkoumanou obec. Znaky interdialektu, ale také jisté míry spisovnosti jsme pozorovali u respondentů střední generace, kteří dříve žili v Praze (10, tj. 5 %), Benešově (1, tj. 0,5 %), Mladé Boleslavi (1, tj. 0,5 %), Lounech (1, tj. 0,5 %), Chlumčanech u Loun (1, tj. 0,5 %) a Brně (24, tj. 12,1 %). Podobné tendence jsme zaznamenali také u dotázaných v minulosti žijících v zahraničí (11, tj. 5,5 %).

Celkem 48 (24,1 %) ze 70 respondentů (tj. 68,6 % ze 70), kteří žili mimo Dolní Bojanovice, používá často jiné než východomoravské tvary slov.

Závěr: Hypotéza č. 3 platí.

Hypotéza č. 4: Znalost konkrétních lexikálních jednotek nářečí v Dolních Bojanovicích je ovlivněna původem rodičů.

Výsledky: Největší neznalost dialektismů jsme shledali u nejmladší generace. U šesti (3 %) dotázaných z této generace, jejichž oba rodiče mají původ jinde než v Dolních Bojanovicích, jsme však zjistili znalost těchto výrazů v dotazníku. Mladá generace některé z uvedených nářečních slov také nezná, jejich rodiče však pocházejí i z Dolních Bojanovic.

Závěr: Ačkoliv se jednotlivci ve znalosti dialektismů liší, odpovědi žádné skupiny respondentů nevykazují společné znaky, které by potvrzovaly, že znalost nářečních jednotek je ovlivněna původem rodičů. **Proto hypotézu č. 4 zamítáme.**

7 Výstupy pro pedagogickou praxi

Materiál pro výzkumnou část této práce jsme mj. získali v průběhu pedagogické praxe, na níž jsme zjistili, že žáci druhého stupně mají zájem o etymologii slov, a to i nářečních. Také díky dotazníkům jsme si vědomi toho, že žákům dělá problém najít vhodný spisovný ekvivalent k nářečnímu slovu. Ne vždy má daný výraz jednoslovné synonymum, ale je možné slovo vysvětlit jiným způsobem. Získané odpovědi byly sice ekvivalentní, jednalo se však o nářeční slovo.

Domníváme se, že nářečí jako tradiční bohatství, které postupně zaniká, je potřeba zachovávat i v mluvě nejmladší generace. Žáci na druhém stupni základní školy by měli umět rozlišovat, do jaké jazykové vrstvy patří ta která varianta slova. Většina z nich si uvědomuje, že dialekt je funkčně omezený, proto je potřeba umět používat i spisovný jazyk a vědět, kdy je možné použít nářečí.

Pro učitele českého jazyka je dobré znát nářečí svých žáků. Zná-li ho, dokáže vhodně posoudit, na jaké gramatické jevy se má více zaměřit, co dělá žákům největší problém. To však neznamená, aby hodnotil nářečí jako přežitek. Ve výuce českého jazyka na základní škole je téma rozvrstvení národního jazyka zařazeno. Nářečí se ale nevěnuje zvláštní pozornost.

V literatuře je možné zapojit četbu lidových pověstí, povídek, pohádek, dramat v nářečí, např. *Gazdina roba*, *Maryša*. Dobře uchované nářečí bývá v lidových písních, které lze zařadit do hodin literatury. Na Podluží je možné využít například lidové zpěvohry *Cesta zarúbaná*, kterou napsal Fanoš Mikulecký. Jedná se o pásmo lidových písní seřazených tak, aby měly návaznost a tvořily děj.

Zde nabízíme několik námětů k úkolům v hodině českého jazyka a literatury:

1. Urči, v jakém nářečí jsou psány následující věty, a přepiš je do spisovného jazyka.

(české, středomoravské, východomoravské, slezské)

- Dojeua sem dom a čeká na mňa hora náčeňá.
- Dokad je človjeg mladé a zdravé a muže d'elat fšecko celé deň.
- Bejval tu jeden pekař - von se pag musel vodst'ehovat, protože přijel jeho mladej.

- Šikovny mladenec tu bul, pjekně oblečeny.

2. Napiš ke každému nářečnímu slovu spisovné synonymum:

- žufánek _____
- děvčica _____
- bargdo _____
- rožni _____
- erteple _____
- duchna _____
- skřidlica _____

V jakém nářečí je napsán následující text? Vypiš alespoň 5 hláskových změn.

A (žena, 68 let): ...sem popraua kasaňice, naškrobiua, fčil diš to naškrobíš enom to rukama, tag aby co najvíc škrobu tam byuo vařeného - hrnec uvařeného. Jednu povjesím – dobré počasí, druhú – zakolíkuju – a naráz že šúp! Děťi moje!

B (žena, 57 let): Nó to tak jeden deň biuo a sunko sfítuo a narás leje...

A: Co šúp! Ale - šnúra sa ně utrhuu! Děťi, a to ve středu. A v pondělí sme vozili jatelinu, noa mi dlaždice že, tak to f tich spárách fšadi tej drobunkej, baraj zameteš, to ňikdi nevizametáš a fčil písek z humna. To bilo jak omakované a ti lístečki s tej jatelini, tag mám patnácti kiloví, litroví kíbl, tag devět kíblů vodi sem na to - furt za lémece a žuch žuch....a zalévat ...

C (žena, 50 let): A čí kasaňice?

A: Lužičanek... To je na mrtfícu

B: No to ano.

A: Nevěděua sem esi mám jít pod vlak nebo... jak to mám řešit tag sem jeua do obchodu pokúpit nové šnúri a mezi tím Pavel ti staré ponadpojovau a tož sem to skusiua...Že tož nechme to neš zasej neco spadne, že šak fčil kasaňice dlúho prat nebudeš, že dyš to spadne s teplákama toš, ať spadne (...) Toš tak sa t'i práca množí.

8 Závěr

V diplomové práci s názvem Aktuální stav nářečí v Dolních Bojanovicích na Hodonínsku jsme se zaměřili na hláskoslovnou, slovotvornou, tvaroslovnou a lexikální charakteristiku místního nářečí.

Cíl, který jsme si vymezili, byl naplněn. Zjistili jsme, že míra užívání nářečních jazykových prostředků v této obci je vysoká a neliší se mezi generacemi. Pouze generace nejstarší používá téměř vždy původní variant slov.

V první kapitole jsme pojednali o rozvrstvení národního jazyka, dále jsme se věnovali nářečím na našem území. Charakteristiku obce Dolní Bojanovice jsme podali v kapitole třetí.

Praktickou část jsme věnovali výzkumu nářečí ve zmíněné obci; stanovili jsme hypotézy, z nichž jsme při zpracovávání výsledků vycházeli. Metodou dotazníku jsme se pokusili zjistit, jaké faktory ovlivňují výběr nářečních slov. V šesté části šesté kapitoly jsme ověřili platnost hypotéz. Jediným potvrzeným vlivem působícím na nářečí obyvatel Dolních Bojanovic je změna bydliště.

V sedmé kapitole jsme podali náměty pro výuku v hodině českého jazyka.

9 Seznam použité literatury

- BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X
- BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992-2011. 6 sv. ISBN 80-200-0013-5.
- BARTOŠ, František, ed. *Dialektický slovník moravský*. Praha: Česká akad. císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. 566 s. Archiv pro lexikografii a dialektologii České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění; Čís. 6.
- BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. 463 s. Vysokoškolské učebnice.
- BĚLIČ, Jaromír. *Přehled nářečí českého jazyka: (S mapkou.)*. Vyd. 2. Praha, 1988, s. 24.
- BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. 190 s. ISBN 978-80-7464-033-9
- CURÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964. 209 s. Učebnice pro vysoké školy.
- ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. 342 s. Jazykověda. ISBN 80-86642-00-3
- DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostrav. univ., 1992. 95 s. ISBN 80-7042-384-6.
- FIC, K. K charakteristice lexikálního výraziva v dnešních rozhovorech. In: JANDOVÁ, E. (ed.). *Tváře češtiny*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000, 265 s. ISBN 80-7042-566-0
- HAVRÁNEK, Bohuslav a JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. 4. přeprac. vyd. Praha: Stát. pedagog. nakl., 1981. 568 s.
- HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. 371 s.

HLAVSOVÁ, Jaroslava. Diachronie a synchronie v historii české dialektologie. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá, HOFFMANNOVÁ, Jana a KLÍMOVÁ, Jana (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním*. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, 2012, 857 s. ISBN 978-80-246-2121-0.

HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 275 s. Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta = Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas Philosophica, č. 392. ISBN 978-80-210-5295-6

HOFFMANNOVÁ, Jana, MÜLLEROVÁ, Olga. Čeština spisovná, hovorová, obecná... a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu). *Slovo a slovesnost*, 1997, č. 58, s. 43. ISSN 0037-7031

HRONEK, Jiří. *Obecná čeština*. Vyd. 1. Praha, 1972.

JANDOVÁ, E. Současné rozrůznění češtiny. In: JANDOVÁ, E. (ed.). *Tváře češtiny*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000, s. 12

KLOFEROVÁ, S. Mluva v severomoravském pohraničí. 1. vyd. Brno: MU, 2000, s. 13

KLOFEROVÁ, S. Nářeční slovní zásoba a status spisovnosti. In ŠRÁMEK, Rudolf, ed. *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 261 s. Sborník prací Pedagogické fakulty MU v Brně. Řada jazyková a literární sv. 133. ISBN 80-210-1304-4

KOLAŘÍK, J. Problematika spisovnosti a nespisovnosti v městské mluvě In: ŠRÁMEK, Rudolf, ed. *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 261 s. Sborník prací Pedagogické fakulty MU v Brně. Řada jazyková a literární sv. 133. ISBN 80-210-1304-4

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 866 s. ISBN 80-7106-242-1

PLESKALOVÁ, J. et al. *Kapitoly z dějin české jazykové bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, s.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 2., nezměn. vyd. Voznice: Leda, 2012. 752 s. ISBN 978-80-7335-296-7

SGALL, Petr. *Čeština bez příkras*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1992. 181 s. ISBN 80-85467-29-1

SKALKOVÁ, J. A kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Praha: SPN, 1985. s. 86

Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: Sborník z olomoucké konf. 2. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. s. 195-399. ISBN 80-85899-02-7

SVĚRÁK, F. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno, 1966. s. 53

ŠRÁMEK, Rudolf, ed. *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 261 s. Sborník prací Pedagogické fakulty MU v Brně. Řada jazyková a literární sv. 133. ISBN 80-210-1304-4.

UHER, F. Spisovnost a nespisovnost v lexikální rovině jazyka. In: ŠRÁMEK, Rudolf, ed. *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 261 s. Sborník prací Pedagogické fakulty MU v Brně. Řada jazyková a literární sv. 133. ISBN 80-210-1304-4.

ULIČNÝ, O. Čeština devadesátých let dvacátého století. In: ŠRÁMEK, Rudolf, ed. *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 261 s. Sborník prací Pedagogické fakulty MU v Brně. Řada jazyková a literární sv. 133. ISBN 80-210-1304-4.

Elektronické zdroje:

BĚLIČ, J a kol. K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné. *Slovo a slovesnost* [online]. ÚJČ AV ČR, ročník 22, 1961, č. 2 [cit. 13.3.2014]. Dostupné z <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1102>.

ČERMÁK, František. Obecná čeština: je součástí české diglosie? *Jazykovědné aktuality* [online]. 1997, č. XXXIV. [cit. 13.3.2014] Dostupné z ucnk.ff.cuni.cz/doc/diglosie.rtf

HLAVSOVÁ, J. Jan Gebauer a česká dialektologie. *Naše řeč* [online]. ÚJČ AV ČR, ročník 71, 1988, č. 4. [cit.8.6.2014]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6788>

HLAVSOVÁ, Jaroslava. Počátky české dialektologie. *Naše řeč* č.2, ročník 70, 1987, [online]. [cit.16.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6684>

HRONEK, Jiří, SGALL, Petr. Sbližování spisovné a obecné češtiny. *Naše řeč* [online]. ÚJČ AV ČR, ročník 88, 1999, č. 4. [cit. 12.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7529>

KOPEČNÝ, František. Spisovný jazyk a jeho forma hovorová. In: *Naše řeč* [online]. ÚJČ AV ČR, ročník 33, 1949, č. 1-2. [cit. 8.3.2014]. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4100>

http://kcjl.upol.cz/dialektologie/kap2_nareci_cechy.pdf

http://kcjl.upol.cz/dialektologie/kap3_nareci_morava.pdf

10 Seznam zkratek

V textu jsou použity následující zkratky:

aj.	a jiné
ak.	akuzativ
ČJA	Český jazykový atlas
dat.	dativ
gen.	genitiv
f.	femininum
imp.	imperativ
ind.	indikativ
instr.	instrumentál
kond.	kondicionál
lok.	lokál
m.	maskulinum
n.	neutrum
např.	například
nar.	narozen/a
neživ.	neživotný
nom.	nominativ
os.	osoba
pl.	plurál
prét.	préteritum
prés.	présens
s.	strana

sg.	singulár
sk.	skupina
srov.	srovnej
SSČ	Slovník spisovné češtiny
živ.	Životný

11 Přílohy

1. Mapa nářečí dle Běliče
2. Dotazník

Anotace diplomové práce

Jméno a příjmení:	Bronislava Esterková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Aktuální stav nářečí v Dolních Bojanovicích na Hodonínsku
Název v angličtině:	Current condition of dialect in Dolni Bojanovice
Anotace práce:	Práce se zaměřuje na znaky východomoravského nářečí v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, slovotvorné a lexikální v běžné mluvě obyvatel Dolních Bojanovic. Sleduje faktory ovlivňující výběr jazykových prostředků a rozdíly mezi čtyřmi generacemi této obce.
Klíčová slova:	Dialekt, folklor
Anotace v angličtině:	The thesis focuses on the characteristics of eastern Moravian dialects in the plane of phonetics, morphology, word formation and vocabulary in common speech of the population of Dolní Bojanovice. The thesis tries to find out factors influencing the choice of language means and differences between four generations of this community.
Klíčová slova v angličtině:	Dialect, folklore
Přílohy vázané v práci:	Mapa nářečí, dotazník.

Rozsah práce:	86 stran
Jazyk práce:	Čeština